

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
BALKAN VE EGE UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

ULUSLARARASI BALKAN TARİHİ VE KÜLTÜRÜ
SEMPOZYUMU

6-8 EKİM 2016, ÇANAKKALE

BİLDİRİLER

CİLT I

EDİTÖR
AŞKIN KOYUNCU

Çanakkale, 2017

KAVÂNİN-İ YENİÇERİYÂN VE BOSNALI MÜSLÜMAN ÇOCUKLARININ DEVŞİRİLMESİ MESELESİNİN TENKİDİ*

AŞKIN KOYUNCU**

Özet

1606 yılında yazılan *Kavânîn-i Yeniçeriyân*, Yeniçeri Ocağı ve devşirme tarihinin en önemli kaynaklarından birisidir; ancak orijinal metni günümüze ulaşmamıştır. Klasik dönemde Müslümanlardan devşirme alınmadığı halde, Osmanlı kaynaklarında *Poturnak oğulları*, *Potur oğulları* veya *Potur tâifesi* şeklinde tanımlanan Bosna Müslümanlarından istisnâ olarak acemi oğlanı toplanması hakkında *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın hârikulâde bir anlatısı vardır. Buna göre, Bosna'dan yalnızca Müslüman çocukları devşirilmekte olup, bunun sebebi ise Bosna ahalisinin 1463 yılında fetihle birlikte topluca ihtida etmesi ve Fatih Sultan Mehmed'den çocuklarının devşirilmesini rica etmeleridir. Bunun üzerine Sultan, Bosnalı Müslüman çocuklarından acemi oğlanı alınmasını kanun kılmıştır. Bu anlatım devşirme konusunda Bosna Müslümanlarına özel bir imtiyaz verildiği efsanesi yaratmış ve Yeniçeri Ocağı ve devşirme sistemi ile ilgili literatüre de bu şekilde yerleşmiştir. Bazı tarihçiler bu anlatıyı Bosna Kilisesi'nin Bogomil olduğu ve bu sebeple Boşnakların kitlesel olarak İslâmı kabul ettiklerini savunan Bogomil tezini desteklemek için kullanmışlar ve Boşnakların gönüllü olarak çocuklarını devşirme memurlarına verdiklerini ileri sürmüşlerdir. Bu bildiriye *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın İstanbul, St. Petersburg ve Bratislava'da bulunan yedi nüshasını kullandık. Çalışmamızda ilk önce *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın mevcut nüshalarında Bosna ile ilgili pasajı karşılaştıracamız. Ardından, çeşitli Osmanlı kaynakları ışığında onun anlatısının tarihi hakikatlere uygun olup olmadığını gözden geçireceğiz. Son olarak, Osmanlıların klasik dönemde neden yalnızca Bosnalı Müslüman çocuklarını devşirdiğini ve bu uygulamanın ne zaman başladığını açıklamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kavânîn-i Yeniçeriyân, Bosna, İslamlaşma, Bogomilizm, Devşirme, Yeniçeriler, Potur oğulları.

* Bu bildiriye incelenen konu, ilk olarak “Devşirme Tarihine Bir Derkenar: Bosna'nın İslamlaşması ve Osmanlı Terminolojisinde Potur ve Potur Oğulları Terimlerinin Anlamı”, (*Türk Sosyal Tarihçiliğinde Bir “Yalnız” İsim Bahaeddin Yediylidz'a Armağan*, Ed. Yunus Koç - Serhat Küçük, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2015, ss. 213-259) adlı çalışmamızda kısmen ele alınmış olup, ardından yeni kaynak ve bulgularla genişletilerek Yunus Emre Enstitüsü, Belgrad Türk Kültür Merkezi (Turski Kulturni Centar Beograd) ve Belgrad Tarih Enstitüsü (Istorijski Institut) tarafından 25-26 Mayıs 2016 tarihlerinde Belgrad'da düzenlenen “The International Scientific Symposium: State and Society in the Balkans before and after Establishment of Ottoman Rule” adlı uluslararası sempozyumda “Kavânîn-i Yeniçeriyân and the Recruitment of Bosnian Muslim Boys as Devshirme Reconsidered” başlığı ile bildiri olarak sunulmuştur: “Kavânîn-i Yeniçeriyân and the Recruitment of Bosnian Muslim Boys as Devshirme Reconsidered”, *State and Society in the Balkans Before and After Establishment of Ottoman Rule*, Eds. Srđan Rudić, Selim Aslantaş, Belgrade: Institute of History Belgrade, Yunus Emre Enstitüsü-Turkish Cultural Centre, 2017, pp. 283-317. İşbu bildiri, bu konudaki araştırmalarımızın tekemmül etmesi ile oluşturulmuştur.

** Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-mail: askinkoyuncu@comu.edu.tr

Kavânîn-i Yeniçeriyân and Criticism of the Recruitment Story of Bosnian Muslim Boys as Devshirme

Abstract

Kavânîn-i Yeniçeriyân (Janissary Law) is one of the most important sources on the history of devshirme and the Janissary Corps. It was written originally in 1606, but only several copies of it reached today. Although Muslims were exempted from the devshirme in the classical period, Bosnian Muslim boys, called *Poturnak oğulları*, *Potur oğulları* or *Potur taifesi* in the Ottoman documents, were exceptionally collected as *acemioglan*. *Kavânîn-i Yeniçeriyân* has a unique narrative about the reason of the recruitment of them and its starting time. According to the *Kavânîn-i Yeniçeriyân* only Muslim boys were recruited from Bosnia and the reason for it was that Bosnian people embraced Islam massively on the Ottoman conquest in 1463, but requested from Sultan Mehmed the Conqueror that their children should be collected as devshirme. Then, the Sultan ordered Bosnian Muslim boys to be recruited as *acemioglan*. This claim created a myth of special privilege bestowed by the Ottomans only to Bosnian Muslims and also it was widely accepted by the devshirme literature. Some historians used this narrative to back up the Bogomil theory asserting that because the Bosnian Church was Bogomil, Bosnians at once converted to Islam *en masse*. Besides, they claimed that Bosnian Muslims gave their children voluntarily to the devshirme officers. In this study, I used seven copies of *Kavânîn-i Yeniçeriyân* preserved in Istanbul, St. Petersburg and Bratislava. First, I am going to compare the passage about Bosnia in the copies of the *Kavânîn-i Yeniçeriyân* and after that I will reconsider whether its narrative is compatible with the historical facts or not in the light of the other Ottoman sources. Finally, I will try to explain why the Ottomans only collected Bosnian Muslim boys as devshirme in the classical period and when it was started.

Keywords: Janissary Law, Bosnia, Islamization, Bogomilizm, Devshirme, Janissaries, Poturs.

GİRİŞ

Osmanlı tarihinin en önemli ve en tartışmalı konularından birisi şüphesiz devşirme uygulamasıdır. Klasik dönemde Müslümanlardan devşirme alınmadığı halde, Osmanlı kaynaklarında *Poturnak oğulları*, *Potur oğulları*, *Potur taifesi* ve *sünnetlioğlan* şeklinde tanımlanan Bosnalı Müslüman çocukları istisnâî biçimde *acemi oğlanı* olarak Yeniçeri Ocağı'na devşirilmişlerdir. Bunun sebebi ve başlangıç tarihi hakkında *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'da aktarılan hârikulâde bir hikâye vardır.

Bosna ile ilgili pasajın tenkidine geçmeden önce, Pál Fodor'un da işaret ettiği gibi Yeniçeri Ocağı hakkındaki en önemli kaynaklardan biri olan *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın ismine rağmen bir *kanunnâme* değil, *nasihatnâme tarzında yazılmış bir risâle* olduğunu belirtmemiz gerekir.¹ *Kavânîn-i Yeniçeriyân*, Halkulvad Seferi'nden (1574) sonraki

1 Pál Fodor, "Bir Nasihat-name Olarak Kavânîn-i Yeniçeriyân", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi: İstanbul, 23-28 Eylül 1985, Tebliğler, III. Türk Tarihi, Cilt 1*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1986, ss. 217-224. Bu konuda ayrıca bkz. Vojtech Kopčan, "Mebde-i Kanun-ı Yeniçeri

pek çok sefere iştirak etmiş bir yeniçeri olduğunu belirten anonim bir yazar tarafından Sultan I. Ahmed'e (1603-1617) takdim edilmek amacıyla 1606 yılında, Boşnak Derviş Mehmed Paşa'nın sadareti sırasında (21 Haziran - 9 Aralık 1606) kaleme alınmıştır. 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin idarî, askerî ve malî buhranlarla karşı karşıya kaldığı ve Habsburg İmparatorluğu ve Safevi Devleti ile yapılan uzun ve yorucu savaşların Osmanlı askerî ve ekonomik gücünü yıpratdığı malumdur. Ayrıca, ateşli silah teknolojisinde meydana gelen değişim, savaşlarda piyade sınıfının ön plana çıkmasını sağlamış ve sipahi birliklerinin giderek önemini kaybetmesine sebep olmuştur. Bu gelişmeler yeniçeri sayısında bir artışa ve Türklerin *ağaçırağı* ve *kuloğlu* gibi sıfatlarla Yeniçeri Ocağı'na girmeye başlamasına yol açmıştır. Bir başka ifade ile yeni koşullar Osmanlı devlet adamlarını klasik kurumların yapısını değiştirmeye ve dönüştürmeye zorlamıştır. Yaşlı ve tecrübeli bir yeniçeri olan ve devşirme sistemindeki bozulma ve ocak nizamında meydana gelen değişimden rahatsızlık duyduğu anlaşılan *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın anonim yazarı, Sultana Yeniçeri Ocağı'nın kanunlarını, kurallarını ve geleneklerini göstermek ve bidatler konusunda onu ikaz etmek istemiş görünmektedir. Dolayısıyla *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın yazılış zamanı tesadüf değildir. Metin incelendiğinde anonim yazarın başlıca kaygısının Türklerin Yeniçeri Ocağı'na sızması veya duhül olduğu görülmektedir. Nitekim kaldırılması gereken ilk bidat olarak buna işaret edilmiştir.² *Kavânîn-i Yeniçeriyân*, Kapıkulu teşkilatı, acemi oğlanları, yeniçeriler ve devşirme sistemi hakkında şüphesiz çok önemli bilgiler ihtiva etmekle birlikte, incelediğimiz konuda olduğu gibi gerçekte anonim yazarın bildiğinden, duyduğundan, sandığından ve/veya zannedilmesini istediğinden fazla bir şey söylemez.

Kavânîn-i Yeniçeriyân'ın orijinal metni günümüze ulaşmamıştır. Ancak, muhtelif isimlerde çeşitli kopyaları mevcuttur. Biz bu çalışmamızda *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın İstanbul, Bratislava ve St. Petersburg'da bulunan yedi nüshasını kullandık:

1. *Kavânîn-i Zümre-i Bektaşiyân*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Kitaplığı (tt. 1642-1643).³ (Buradan sonra Revan 1320)

Ocağı Tarihi (Istoriya proiskhozhdeniya zakonov yanicharskogo korpusa). Izdanie teksta, perevod s turetskogo, vvedenie, komentarii i ukazateli I. Ye. Petrosyan. Pamyatniki pismennosti Vostoka, LXXIX. Moscow, Nauka 1987. 283 + 315 pp.", *Asian and African Studies*, Slovak Academy of Sciences, Vol. 1, 1992, No. 1, pp. 103-105; Nenad Moaçanın, "Mass Islamization of Peasants in Bosnia: Demystifications", *Mélanges Prof. Machiel Kiel*, Ed. Abdeljelil Temimi, Zaghouan: Fondation Temimi pour la Recherche Scientifique et l'Information, 1999, p. 354; Aynı yazar, "Defterology and Mythology: Ottoman Bosnia up to the Tanzimât", *International Journal of Turkish Studies*, Vol. 10, No. 1-2, Fall 2004, s. 190; Colin Imber, *Osmanlı İmparatorluğu, 1300-1650: İktidarın Yapısı*, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 177, 178; Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II. Tagayyür ve Fesâd (1603-1656): Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 143-151.

2 Fodor, a.g.b., s. 217-219; Kopčan, a.g.m., s. 103, 104; Moaçanın, "Mass Islamization of Peasants in Bosnia", s. 354.

3 *Kavânîn-i Zümre-i Bektaşiyân*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Kitaplığı, No. 1320. Bu nüshanın sonundaki Yeniçeri Ağası listesinde kayıtlı son isim Bektaş Ağa'dır (v. 105a). Dolayısıyla, bu nüsha onun yeniçeri ağalığı sırasında (Şubat 1642-Haziran 1643) istinsah edilmiş olmalıdır. Bu durumda *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın en eski tarihli kopyası, zannedildiği gibi St. Petersburg nüshası değil, Revan 1320'de kayıtlı nüshadır.

2. *Mebde-i Kânûn-ı Yeniçeri Ocağı Tarihi*, Rusya Bilimler Akademisi, Oryantal Elyazmaları Enstitüsü, St. Petersburg (tt. 1705).⁴ (Buradan sonra St. Petersburg)

3. *Kavânîn-i Zümre-i Bektaşiyân*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Revan Kitaplığı (tt. 1713-1715).⁵ (Buradan sonra Revan 1319)

4. *Yeniçeri Kanunnâmesi*, Üniversite Kütüphânesi, Bratislava, Başagiç İslam Elyazmaları Koleksiyonu (H. 1137/1724-1725).⁶ (Buradan sonra BB)

5. *Yeniçeri Ocağı Kanun ve Kâideleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları Bölümü (H. 1210/1795-1796).⁷ (Buradan sonra BY)

6. *Kavânîn-i Yeniçeriyan*, Süleymaniye Kütüphânesi, Esad Efendi Koleksiyonu.⁸ (Buradan sonra EE)

7. *Kavânîn-i Yeniçeriyan*, Beyazıt Devlet Kütüphânesi, Veliyüddin Efendi Koleksiyonu.⁹ (Buradan sonra VEK)

Revan 1320 ve St. Petersburg nüshalarının *Kavânîn-i Yeniçeriyan*'ın günümüze ulaşan nüshaları içinde istinsah tarihleri itibarıyla en eski iki kopya olmaları dışında, yer ve şahıs isimleri bakımından da eksiksiz bulunmaları hasebiyle diğerlerine oranla müellif nüshasına daha yakın ve daha güvenilir olduklarını söylemek mümkündür.

4 *Mebde-i Kânûn-ı Yeniçeri Ocağı Tarihi*, Российской академии наук, Институт восточных рукописей, Санкт-Петербург (Rossiyskoy akademii nauk. Institut vostochnih rukopisey, Sankt-Peterburg), No. A 249. *Kavânîn-i Yeniçeriyan*'ın mevcut nüshaları içinde İbrahim bin İsmail tarafından tahminen 1705'te istinsah edilmiş olan ve St. Petersburg'da bulunan bu nüsha, İ. Ye. Petrosyan tarafından 1987 yılında Rusça tercümesi ve faksimilesi ile birlikte neşredilmiştir: Мебде-и канун-и йеничери оджагы тарихи (История происхождения законов янычарского корпуса), Издание текста, перевод с турецкого, введение, комментарии и указатели И.Е.Петросян, Ответственный редактор А. Н. Кононов, Москва: Издательство "Наука", 1987. [*Mebde-i Kanun-i Yeniçeri Ocağı Tarihi: İstoriya proishojdeniya zakonov Yaniçarskogo korpusa*, İzdanie teksta, perevod s Turetskogo, vvedenie, kommentariy i ukazateli İ. Ye. Petrosyan; otv. redaktor A. N. Kononov, Moskva: İzdatelstvo "Nauka", 1987]. Çalışmamızda bu kitaptaki faksimile kısmını kullandık. St. Petersburg nüshası ayrıca, Orhan Sakin tarafından sadeleştirilerek günümüz Türkçesine de aktarılmıştır: *Yeniçeri Ocağı: Tarihi ve Yasaları*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2011.

5 *Kavânîn-i Zümre-i Bektaşiyân*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Revan Kitaplığı, No. 1319. Bu nüshanın sonundaki Yeniçeri Ağası listesinde kayıtlı son Yeniçeri Ağası Kürd Hasan Ağa'dır (v. 173a). Dolayısıyla, bu nüsha onun yeniçeri ağalığı sırasında, Eylül/Ekim 1713 ile Eylül 1715 tarihleri arasında, istinsah edilmiş olmalıdır.

6 *Yeniçeri Kanunnâmesi*, Univerzitná knižnica v Bratislave, Başagiçova zbirka islamských rukopisov, No. TE 47, Poradové číslo: 439. Bu nüsha Boşnak tarihçi, yazar ve politikacı Safvet Beg Başagiç'in (1870-1934) şahsî kütüphânesindeki nüshadır ve ilk olarak kendisi tarafından kullanılmıştır. Safvet Beg Başagiç-Redžepasić, *Kratka Uputa Prošlost Bosne i Hercegovine: Od 1463 do 1850 godine*, Vlastita Naklada, Sarajevo 1900. Bu kitap Türkçeye de çevrilmiştir: Safvet Beg Başagiç (Recepaşiç) (Mirza Safvet), *Bosna Hersek Tarihi: 1463-1850*, Çev. Saffet Atalay, İstanbul: Kastaş Yayınevi, [2015].

7 *Yeniçeri Ocağı Kanun ve Kâideleri*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, No. BEL_Yz_O.97. Bu nüsha ilk olarak "Kavânîn-i Yeniçeriyan-ı Dergâh-ı Âli" başlığı ile şurada yayınlanmıştır: Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri, 9/I. Kitap, I. Ahmed Devri Kanunnâmeleri, 9/II. Kitap, II. Osman Devri Kanunnâmeleri*, İstanbul: FEY Vakfı Yayınları, 1996, ss. 127-367.

8 *Kavânîn-i Yeniçeriyan*, Süleymaniye Kütüphânesi, Esad Efendi Koleksiyonu, No. 2068.

9 *Kavânîn-i Yeniçeriyan*, Beyazıt Devlet Kütüphânesi, Veliyüddin Efendi Koleksiyonu, No. 1973. Bu nüshanın faksimilesi sadeleştirilmiş modern bir Türkçe ile birlikte neşredilmiştir: *Kavânîn-i Yeniçeriyan: Yeniçeri Kanunları*, Yay. Haz. Tayfun Toroser, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

I- *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'a Göre Bosnalı Müslümanlardan Devşirme Alınmasının Sebebi ve Bu Konuda Aktarılan Rivâyetin Gözden Geçirilmesi

Bosnalı Müslüman çocuklarının acemi oğlanı olarak devşirilmesinin sebebi ve bu uygulamanın ne zaman başladığı konusu tarihçiler arasında ihtilafli bir meseledir. Aslında, literatürde bu husustaki bilgilerin çoğu *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'a ve açıkça ondan yararlandığı anlaşılan Şemdanizâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin (ö. 1779) *Mürî'î-Tevârih* adlı eserine dayalıdır. *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'da aktarılan rivâyet, uzunca bir süre Bosna Kilisesi'nin Bogomil mezhebini benimsediğini, Boşnakların Osmanlı hâkimiyeti öncesinde ayrı bir kimliği olduğunu ve bu nedenle 1463 yılında fetihle birlikte kitlesel ve hızlı bir şekilde ihtida ettiklerini savunan Bogomil tezini desteklemek için kullanılmış olması bakımından da önemlidir.

Kavânîn-i Yeniçeriyân'ın mevcut bütün nüshalarında Bosna ile ilgili pasaj neredeyse aynıdır ve Bosnalı Müslüman çocuklarının devşirilmesi ve bunun başlangıç tarihi hakkında aynı rivâyet tekrar edilmiştir. Biz burada anlatım ve ifade bozuklukları dışında Revan 1320 ve St. Petersburg nüshalarını esas alıp, metinlerin birbirlerinden farklılaştıkları yerlere dipnotlarla işaret edeceğiz. *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'da aktarılan rivâyet şöyledir:¹⁰

“... Yukarıda oğlan cem'i için virilan emr-i şerife¹¹ kâfir evlâdından gayrisin cem' eylemeği nehy eylemiş iken¹² Bosna diyarından¹³ cem' olunan oğlanların cümlesin¹⁴ Müslüman oğlu Müslüman iken ve cem' olunmamak kanun değil iken,¹⁵ andan mâ'adâ anların ekserini¹⁶ Saray-ı Âmir'e'ye ve Has Bağçe'ye virdiklerine ve tâife-i mezkûrun¹⁷ bu denlü itibarına sebeb oldur kim,¹⁸ ol zamanda Fatih-i Kostantiniyye Sultan Mehemmed Han (aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdan) hazretleri¹⁹ Bosna diyarı üzerine asker-i zafer-eserleri

10 Revan 1320, v. 8b, 9a; St. Petersburg, faksimile 12b-13b, orijinal v. 11b-12b; Revan 1319, v. 12a, 12b; BB, v. 8a, 8b; BY, v. 7b, 8a; EE, v. 8a, 8b; VEK, v. 10b, 11a; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, s. 141. Sadeleştirilmiş metin için bkz. Sakin, *a.g.e.*, s. 171, 172; Toroser, *a.g.e.*, s. 16, 17.

11 virilan emr-i şerife: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 12b, orijinal v. 11b – virilen evâmir-i-i şerifede: Revan 1319, v. 12a – virilen evâmir-i şerifde: BY, v. 7b, VEK, v. 10b – virilan emr-i şerife: BB, v. 8a – virilan evâmir-i şerifde: EE, v. 8a.

12 nehy eylemiş iken: Revan 1320, v. 8b; Revan 1319, v. 12a; BB, v. 8a – nehy eylemişken: St. Petersburg, faksimile s. 12b, orijinal v. 11b; BY, v. 7b; EE, v. 8a; VEK, v. 10b.

13 Bosna diyarından: Revan 1320, v. 8b; BY, v. 7b; EE, v. 8a; VEK, v. 10b – Bosna diyarında: St. Petersburg, faksimile s. 12b, orijinal v. 11b; Revan 1319, v. 12a; BB, v. 8a.

14 cümlesin: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 12b, orijinal v. 11b – cümlesi: Revan 1319, v. 12a; BB, v. 8a; BY, v. 7b; EE, v. 8a; VEK, v. 10b.

15 cem' olunmamak kanun değil iken: Revan 1320, v. 8b – ve cem' olunmamak kanun değil iken: St. Petersburg, faksimile s. 12b, 13a, orijinal v. 11b, 12a – cem' olunmak kanun olduğundan Revan 1319, v. 12a (Revan 1319'daki bu ifadenin üzeri çizilerek şu şekilde düzeltilmiştir: cem' olunmamak kanun değil iken); BB, v. 8a, 8b; BY, v. 7b; VEK, v. 10b – cem' olunmak kanun olduğundan: EE, v. 8a.

16 andan mâ'adâ anların ekserini: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a – mâ'adâ anların ekseri: Revan 1319, v. 12a; BB, v. 8a, 8b – mâ'adâ anların ekserinden: BY, v. 7b; EE, v. 8a; VEK, v. 10b.

17 tâife-i mezkûrun: Revan 1320, v. 8b; Revan 1319, v. 12a; BB, v. 8b; BY, v. 7b; EE, v. 8a; VEK, v. 10b – tâife-i mezbûrun: St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a.

18 oldur kim: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a; BY, v. 7b; EE, v. 8a; VEK, v. 10b – oldur ki: Revan 1319, v. 12a; BB, v. 8b.

19 Fatih-i Kostantiniyye Sultan Mehemmed Han hazretleri: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s.

ile teveccüh buyurdularında, ol diyarda (olan)²⁰ umümen reâyâ vü berâyâ pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin²¹ kuvvet vü kudretin bildiklerinde²² karşı gelüb rikâb-ı hümâyûnlarına yüzlerin sürdiler²³ ve bir uğurdan îmâna gelicek²⁴ pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri (bunların bir uğurdan) îmâna geldiklerin göricek bildi kim,²⁵ bunlar kem tâife değildir, şeref-i İslâm ile müşerref olduklarına²⁶ binâen (pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri) benden ne murad idersiz²⁷ taleb eylen didikde²⁸ diyarlarından oğlan cem' olunması murad itdiklerinde²⁹ bu iltimasların kabul idüb³⁰ bunlardan oğlan cem' olunmasını kanun eylediler.³¹ Bunları gerek sünnetli olsun ve gerek olmasın cem' iderler.³² Bunların yoklanması kanun değildir.³³ Meğher bu tâifeden

13a, orijinal v. 12a – Fatih-i Kostantiniyye Sultan Mehmed Han aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvan hazretleri: Revan 1319, v. 12a; BB, v. 8b; BY, v. 7b; EE, v. 8a; VEK, v. 10b.

20 ol diyarda: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a – ol diyarda olan: Revan 1319, v. 12a; BY, v. 7b; EE, v. 8a; VEK, v. 10b – ol diyardan olan: BB, v. 8b.

21 *pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin*: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a; BB, v. 8b; VEK, v. 11a – *pâdişâh-ı âlem-penâh*: Revan 1319, v. 12a – *pâdişâh-ı âlem-penâh*: BY, v. 8a; EE, v. 8a.

22 kuvvet vü kudretin bildiklerinde: Revan 1320, v. 8b; BY, v. 8a; EE, v. 8a; VEK, v. 11a – kuvvet-i kudretin bildiklerinde: St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a; Revan 1319, v. 12a – kuvvet vü kudretlerin bildiklerinde: BB, v. 8b.

23 yüzlerin sürdiler: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a; Revan 1319, v. 12a; EE, v. 8a; VEK, v. 11a – yüzlerin sürüb: BB, v. 8b – yüzlerini sürdiler: BY, v. 8a.

24 ve bir uğurdan *îmâna* gelicek: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a; Revan 1319, v. 12a; BY, v. 8a; EE, v. 8a; VEK, v. 11a – ve bir uğurdan *îmâna* gelince: BB, v. 8b.

25 *îmâna* geldiklerin göricek bildi kim: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a – bunların bir uğurdan *îmâna* geldiklerin göricek bildi kim: Revan 1319, v. 12a, 12b; BB, v. 8b; BY, v. 8a; EE, v. 8a, 8b; VEK, v. 11a.

26 şeref-i İslâma müşerref olduklarına: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a – şeref-i İslâm ile müşerref olduklarına: Revan 1319, v. 12b; BB, v. 8b – şeref-i İslâm ile müşerref olduğuna: BY, v. 8a; EE, v. 8b; VEK, v. 11a.

27 benden ne murad idersiz: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a – pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri benden ne murad idersiz: Revan 1319, v. 12b; BB, v. 8b; BY, v. 8a; EE, v. 8b; VEK, v. 11a.

28 ve taleb eylen didikde: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a – taleb eylen didikde: Revan 1319, v. 12b; BY, v. 8a; EE, v. 8b; VEK, v. 11a – taleb eylen deyu buyurdularında: BB, v. 8b.

29 diyarlarından oğlan cem' olmasın murad itdiklerinde: Revan 1320, v. 8b; Revan 1319, v. 12b – diyarlarından oğlan cem' olunması murad itdiklerinde: St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a – vilâyetlüler bizim diyarımızdan oğlan cem' olsun deyu taleb eylediklerinde: BB, v. 8b – diyarlarından oğlan cem' olunması murad eylediklerinde: BY, v. 8a; EE, v. 8b; VEK, v. 11a.

30 bu iltimasların kabul idüb: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a – anlar dahi bu iltimasların kabul idüb: Revan 1319, v. 12b – anlar dahi bu iltimasları kabul idüb: BY, v. 8a; EE, v. 8b; VEK, v. 11a – iltimasların kabul buyurub: BB, v. 8b.

31 bunlardan oğlan cem' olunmasını kanun eylediler: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a; Revan 1319, v. 12b – bunlardan oğlan cem' olunmasını kanun buyurdular: BB, v. 8b – bunlardan oğlan cem' olunmasını kanun eylediler: BY, v. 8a; EE, v. 8b; VEK, v. 11a.

32 bunları gerek sünnetli olsun ve gerek olmasın cem' iderler: Revan 1320, v. 8b – bunları gerek sünnetli olsun ve gerek olmasın cem' idüb: St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a – ve bunları gerek sünnetli olsun gerek olmasın cem' iderler: Revan 1319, v. 12b; BB, v. 8b – bunların gerek sünnetli olsun gerek olmasın cem' iderler: BY, v. 8a; EE, v. 8b; VEK, v. 11a.

33 bunların yoklanması kanun değildir: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a; Revan 1319, v. 12b; BB, v. 8b – bunların yoklanmasını kanun itmediler: BY, v. 8a; EE, v. 8b; VEK, v. 11a.

olmayub içine dâhil olmasun deyu ihtiyâten³⁴ yoklayalar. Fi'l-vâki bu tâifenin sürisi geldikde muhkem yoklanmak³⁵ lâzımdır. Tâ kim içine Etrâk tâifesinden akçe kuvveti ile kimesne³⁶ dâhil³⁷ olmaya ve Bosna diyarına varan çorvacı [çorbacı, yayabaşı, A.K.] cümle devşirmeye varanlardan³⁸ müstakîm gerekdir. Zira bu tâife Müslüman olmağla aralarına hâricden âdem dâhil olmak âsândır³⁹ ve bu tâifeden bu âna değin cem' olunanın eğer sarayda ve eğer bostanda, eğer sâir yerde ekseri eyü olub⁴⁰ âli mansıblara⁴¹ dâhil olub 'âkil ü dâna olmuşlardır. Ol cihetden⁴² bunları Saray-ı Âmire'ye ve Bostana virüb Türk üzerine virmezler."⁴³

Şemdanizâde Fındıklılı Süleyman Efendi de *Mürî't-Tevârih* adlı eserinde *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'daki rivâyete benzer bir hikâye aktarmıştır:

“Bosna feth olundukda cümlesi birden Müslüman olub pâdişâha ricâ itdiler ki evlâdımız devşirme tarikıyla ahz oluna. Yani reâyâ zimmîleri evlâdından beher sene biner nefer devşirilüb sünnet olunub acemi oğlanı meydanında terbiye, ba'dehu hüsnü'l-vech olanların Enderûn-ı Hümâyûn'a ve kuvvetlülere bağçelere bostancı, bakisi ortalara Yeniçeri yazılır idi ve Yeniçeriler kışlarında sakin olurlar idi. Müslüman evlâdından olmaz idi. Hatta sünnetli tevellüd iden zimmî evlâdı dahi şüphelü deyu alınmaz idi. Zirâ müslim evlâdı kâr-u kisb bilür hîn-i müzâyakada babası anası yanına kaçar zahmete tahammül itmez deyu, kabul olunmaz idi. Amma reâyâ evlâdı cenkten dönemez, dönse hakkından gelinür kaçamaz deyu böyle kanun kılınmışdı. Çünkü Bosnalı Müslüman oldu evlâdı alınmaz. Anın

34 Bu kelime St. Petersburg nüshasında خطیطة şeklinde yazılmıştır: Faksimile s. 13a, orijinal v. 12a.

35 yoklanmak: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a; BY, v. 8a; EE, v. 8b; VEK, v. 11a – yoklamak: Revan 1319, v. 12b.

36 kimesne: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13a, orijinal v. 12a; Revan 1319, v. 12b; EE, v. 8b; BY, v. 8a; VEK, v. 11a – kimse: BY, v. 8a; VEK, v. 11a.

37 Bu kelime St. Petersburg nüshasında yoktur.

38 çorvacı ve cümle devşirmeye varanlardan: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13b, orijinal v. 12b; Revan 1319, v. 12b – çorvacı cümle devşirmeye varanlardan: BY, v. 8a; EE, v. 8b; VEK, v. 11a.

39 BB nüshasında aşağıdaki kısım atlanmıştır: “Meğer bu tâifeden olmayub içine dâhil olmasun deyu ihtiyâten yoklayalar. Fi'l-vâki bu tâifenin sürisi geldikde muhkem yoklanmak lâzımdır. Ta kim içine Etrâk tâifesinden akçe kuvveti ile kimesne dâhil olmaya ve Bosna diyarına varan çorvacı cümle devşirmeye varanlardan müstakîm gerekdir. Zira bu tâife Müslüman olmağla aralarına hâricden âdem dâhil olmak âsândır.”

40 cem' olunanın eğer sarayda ve eğer bostanda, eğer sâir yerde ekseri eyü olub: Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile s. 13b, orijinal v. 12b – cem' olunanın eğer saraydadır, eğer bostandadır ekseri eyü olub: Revan 1319, v. 12b – cem' olunanın eğer sarayda ve eğer bostandadır ekseri: BB, v. 8b – cem' olunanın eğer sarayda ve eğer bostanda ekseri eyü olub: BY, v. 8a; VEK, v. 11a – cem' olunan eğer sarayda ve eğer bostanda ekseri eyü olub: EE, v. 8b.

41 âli mansıblara: Revan 1320, v. 8b – âli mansıblara: St. Petersburg, faksimile s. 13b, orijinal v. 12b – mansıb-ı âlilere: Revan 1319, v. 12b – menâsıb-ı âliye ile çıkub mertebe-i âliye: BB, v. 8b – mansıb-ı âliyelere: BY, v. 8a; EE, v. 8b; VEK, v. 11a.

42 cihetden: Revan 1320, v. 9a; St. Petersburg, faksimile s. 13b, orijinal v. 12b; Revan 1319, v. 12b; BB, v. 8b – vechden: BY, v. 8a; EE, v. 8b; VEK, v. 11a.

43 Revan 1320, v. 9a; St. Petersburg, faksimile s. 13b, orijinal v. 12b; Revan 1319, v. 12b; BB, v. 8b; BY, v. 8a; EE, v. 8b; VEK, v. 11a.

için evlâdlarının devşirilmesine ricâ itdiler, pâdişâh dahi Müslümandan Bosnalı devşirme olsun deyu icâzet verdi.”⁴⁴

Bu iki kaynağa göre Bosna ahalisi, 1463 yılındaki fetihle birlikte topluca İslam dinini kabul etmişlerdir. Bu durumdan son derece memnun olan Fatih Sultan Mehmed’in (1444-1446, 1451-1481) kendisinden bir talepleri olup olmadığını sorması üzerine, Bosna ahalisi kendi rızaları ile çocuklarının Yeniçeri Ocağı’na acemi oğlanı olarak devşirilmesini rica etmişlerdir. Sultan da Bosnalı Müslüman çocuklarının toplanmasını kanun eylemiş veya buna icâzet vermiştir. Dolayısıyla, Bosnalı Müslümanlardan (Potur oğulları, Potur tâifesi) devşirme alınması fetihten hemen sonra başlamıştır. Diğer bir deyişle *Kavânîn-i Yeniçeriyân* ve *Müri’-Tevârih*, Bosnalı Müslüman çocuklarının devşirilmesinin Bosnalıların bir anda ve kitlesel olarak İslamı kabul etmeleri sonucunda Sultan tarafından onlara verilmiş hususî bir imtiyaz olduğunu iddia etmektedir. Ancak, her iki kaynağın da oldukça geç dönemlere ait olduğunu ve aktardıkları hikâyenin tarihî gerçeklerle örtüşmediğini belirtmemiz gerekir.

Öncelikle, *Kavânîn-i Yeniçeriyân*’da Bosna’dan kimlerin devşirildiği ve bunun hukukî durumu hakkında aktarılan bilgiler tutarsızdır. Bu konuda Revan 1320 ve St. Petersburg nüshalarında “*Yukarıda oğlan cem’i için virilen emr-i şerifde kâfir evlâdından gayrisin cem’ eylemeği nehy eylemişken Bosna diyarında(n) cem’ olunan oğlanların cümlesin Müslüman oğlu Müslüman iken ve cem’ olunmamak kanun değil iken andan mâ’adâ anların ekserini Saray-ı Âmire’ye ve Has Bağçe’ye virdiklerine...*”⁴⁵ şeklinde aktarılan ifade, daha sonraki tarihlerde istinsah edilen diğer beş nüshada farklılaşmıştır: “*Yukarıda oğlan cem’i için virilen emr-i şerife/evâmîr-i şerif(e)de kâfir evlâdından gayrisin cem’ eylemeği nehy eylemişken Bosna diyarından cem’ olunan oğlanların cümlesi Müslüman oğlu Müslüman iken, cem’ olunmak kanun olduğundan mâ’adâ anların ekseri(ni)/ekserinden Saray-ı Âmire’ye ve Has Bağçe’ye virdiklerine...*”⁴⁶ Buna göre, *Kavânîn-i Yeniçeriyân*’ın bütün nüshalarında Bosna’dan yalnızca Müslüman çocuklarının acemi oğlanı olarak toplandığı iddia edilmektedir; ancak bunun yasal zemini muğlaktır. Revan 1320 ve St. Petersburg nüshalarına göre Bosnalı Müslüman çocuklarının acemi oğlanı olarak toplanmaması için bir kanun yoktu. Bir başka ifade ile Bosnalı Müslüman çocuklarının toplanmasını engelleyen bir kanun vaz edilmemişti. Revan 1319, BB, BY, EE ve VEK nüshalarına göre ise Bosnalı Müslüman çocuklarının acemi oğlanı olarak toplanması kanundu.⁴⁷ Öte yandan, nüshalar arasındaki farklılıklar ve karmaşık

44 Şemdanizâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Müri’-Tevârih*, C. I, İstanbul: Maarif Nezareti, 1338, s. 454; Ahmed Refik [Altınay], “Devşirme Usûlü, Acemi Oğlanlar”, *Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, C. V, S. 1-2, 1926, s. 1, 2; M. Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1977, s. 145.

45 Revan 1320, v. 8b; St. Petersburg, faksimile 12b, 13a, orijinal v. 11b, 12a. Orhan Sakin, giriş paragrafının önemini fark etmemiş ve sadeleştirme esnasında bazı ifadeleri atlamıştır: “*Devşirme için verilen emr-i şerifte kâfir oğlanlarından başkasını toplamak yasaklanmışken, Bosna diyarından toplanan oğlanların tamamını Müslüman çocukları oluşturur.(13a) Bunların çoğunluğu da ya saraya, ya da Hasbahçe’ye verilir.*” Sakin, a.g.e., s. 171.

46 Revan 1319, v. 12a; BB, v. 8a, 8b; BY, v. 7b; VEK, v. 10b; EE, v. 8a.

47 Nenad Moaçanın, Boşnak tarihçiler Safvet Beg Başağić ve Adem Handžić’in ulusal amaçlarına tarihî dayanak bulmak amacıyla *Kavânîn-i Yeniçeriyân*’ın Bosna ile ilgili kısmını yanlış tercüme ettiklerini ve çarpıtarak yorumladıklarını iddia etmektedir. Moaçanın, St. Petersburg nüshasından hareketle orijinal metinde “*there be no law which prevent the practise of devshirme in Bosnia/Bosna’da devşirme uygulamasını engelleyen hiç bir kanun yoktur.*” anlamında bir ifade olduğu halde, her iki yazarın maksatlı biçimde burasını sanki “kanunun

hukukî statü, Revan 1319 nüshasının dikkatli bir okuyucusu veya kuvvetle muhtemel *Kavânin-i Yeniçeriyân*'ın diğer nüshalarından haberdar olan başka bir müstensihin de dikkatini çekmiştir. Şöyle ki bu nüshada “*cem’ olunmak kanun olduğundan*” ifadesindeki “*olunmak*” ve “*olduğundan*” kelimelerinin üzeri çizilerek, onların yerine derkenar notuyla “*olunmamak*” ve “*değil iken*” yazılmış ve ayrıca “*sahh*” işareti konulmuştur. Dolayısıyla bu ifadenin Revan 1320 ve St. Petersburg nüshalarındaki gibi “*cem’ olunmamak kanun değil iken*” şeklinde olması gerektiği vurgulanmıştır (Bkz. Ek 3).⁴⁸ *Kavânin-i Yeniçeriyân*'daki metin içi problemler bir yana, anonim müellifin Bosna'daki uygulamaya ve bunun hukukî statüsüne vukufu da tartışmalıdır. Çünkü *Kavânin-i Yeniçeriyân*'ın Bosna'dan yalnızca Müslüman çocuklarının toplandığı şeklindeki iddiası doğru değildir. Nitekim esâme, eşkâl ve mühimme defterleri bu iddiayı kesin olarak yalanlamaktadır. Mesela, 5 Rebülevvel 973 (30 Eylül 1565) tarihli olup, Yeniçeri Ağası Müezzinzâde (Mirâlem) Ali Ağa'nın (1565-1567) mührünü taşıyan bir esâme defterine göre Bosna Sancağı'ndan toplanan 12 acemi oğlanından 2'si Hıristiyan çocuğudur.⁴⁹ Yine Müezzinzâde Ali Ağa'nın mührünü taşıyan ve tahminen 1565 yılına ait başka bir esâme defterine göre ise Yenipazar (Novi Pazar) kazasından toplanan 60 acemi oğlanından 45'i Müslüman, diğerleri Hıristiyan çocuklarıdır.⁵⁰ Keza, *Kavânin-i Yeniçeriyân*'ın müellif nüshasının yazılmasından kısa bir süre önce tutulan 1603-1604 tarihli bir eşkâl defterine göre de Bosna'dan toplanan 492 cocuktan 410'u Müslüman, 82 tanesi de Hıristiyan'dır.⁵¹ Ayrıca, mühimme defterlerinde

Bosna'dan yalnızca Müslüman çocuklarının toplanmasını emrettiği” şeklinde çevirdiklerini belirtmektedir. Bkz. Moaçanın, “Mass Islamization of Peasants in Bosnia”, s. 354; Aynı yazar, “Osmanlı Bosnası”, Çev. Osman Sinkaya, *Türkler*; C. 10, Ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 400; Aynı yazar, “Defterology and Mythology”, s. 190. Öncelikle, Safvet Beg Başağaç'ın kendi Kütüphânesinde bulunan ve günümüzde Bratislava'da muhafaza edilen nüshayı, yani 1724/1725'te istinsah edilmiş olan BB nüshasını kullanırken, Adem Handžić'in ise tahminen 1705'te istinsah edilen St. Petersburg nüshasını kullandığını belirtmemiz gerekir. Dolayısıyla Safvet Beg Başağaç, elindeki kopya nüsha ne diyorsa tam olarak onu söylemiştir. Burada problem metnin kendisindedir. Krş. Safvet Beg Başağaç-Redžepasić, *Kratka Uputa Prošlost Bosne i Hercegovine: Od 1463 do 1850 godine*, Vlastina Naklada, Sarajevo 1900, s. 19; Safvet Beg Başağaç, *Bosna Hersek Tarihi*, s. 47. Fakat öyle görünüyor ki Adem Handžić, Moaçanın'ın iddia ettiği gibi, Bosna hakkındaki pasajın giriş kısmını Boşnakçaya yanlış tercüme etmiş ve keyfî biçimde yorumlamıştır. Ancak, Moaçanın de nüshalar arasında farklılıklar olabileceği hususunu gözden kaçırmıştır. Handžić'in yaptığı Boşnakça çeviri şöyledir: “*U to vrijeme, kako je sultanskim ukazom o kupljenju gore navedenih dječaka (oglan) bilo zabranjeno uzimati kakve bilo dječake, (kao) dječake nevjernika, nego je naredeno da se dječaci uzimaju iz Bosne od samih muslimanskih porodica. Nije samo naredeno da se dječaci kupe nego je, štaviše, većina njih (iz Bosne) upućivana u sultanski dvor ili u dvorske bašče.*” / *O zaman, yukarıda oğlan toplanması hakkında Sultanın fermanı kâfir evlâdi dışında başka çocukların toplanmasını yasakladığı halde, Bosna'dan yalnızca Müslüman ailelerin çocuklarının alınması emredilmiştir. Onların toplanması emredil-dikten başka, (Bosna'dan toplananların) çoğu Saray-ı Âmire'ye ve Has Bağçe'ye gönderilmiştir.* Adem Handžić, “O Janičarskom Zakonu”, *Prilozi za Orijentalnu Filologiju*, Vol. 46, 1996, (Sarajevo 1997), p. 148. Değerli katkıları ve Handžić'in metnini İngilizceye tercüme ederek kullanmama yardım ettikleri için Fahd Kasumović, Emir O. Filipović ve Amir Duranović'e teşekkür ederim.

48 Revan 1319, v. 12a.

49 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TSMA.d.), No. 10177, s. 1, 2.

50 BOA, TSMA.d., No. 9451, s. 1-4. Bu defter ilk olarak şurada kullanılmıştır: Rıfki Melül Meriç, “Bırkaç Mühim Arşiv Vesikası”, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, S. III, 1957, s. 35-40. Meriç, bu defterin H. 940 (1533) senesinde önce yazılmış olabileceği tahmininde bulunmuş ise de defter, H. 973-975 (1565-1567) yılları arasında Yeniçeri Ağası olarak hizmet eden Müezzinzâde (Mirâlem) Ali Ağa'nın mührünü taşımaktadır.

51 Gülay Yılmaz, *The Economic and Social Roles of Janissaries in a 17th Century Ottoman City: The Case of Istanbul*, McGill University, Institute of Islamic Studies, Ph.D. Dissertation, Montreal 2011, p. 46; Aynı yazar, “Son Kalan Eşkal Defterlerine Göre Devşirmeliğin Bilinmeyenleri”, *Atlas Tarih*, Nisan 2014, s. 39;

de *kefere evlâdı* ile birlikte Bosnalı Müslüman çocuklarının da toplanması hakkında pek çok örnek vardır. Mesela, *Divân-ı Hümâyûn*'dan 1565,⁵² 1573,⁵³ 1578⁵⁴ ve 1609⁵⁵ yıllarında Bosna, Hersek ve Kilis sancaklarındaki kadınlara ve yine 1589⁵⁶ ve 1595⁵⁷

Aynı yazar, "The Devshirme System and the Levied Children of Bursa in 1603-4", *Belleten*, C. LXXIX, S. 286, Aralık 2015, s. 905.

- 52 "Bosna ve Hersek ve Kilis kadınlara hüküm ki taht-ı kazanuzdan şimdiye değin acemi oğlanı için alınugelan oğlanların ekseri sünnetli olmağla sünnetli olanları dahi alınugelmış iken hâliya acemi oğlanı cem'ine varan yayabaşına, sünnetli oğlan almağa mâni' olduğunuz 'ilâm olunmağın buyurdum ki varıcak şöyle ki sünnetli olan oğlanlar kadımden ol yerlü olub mücerred acemi oğlan olmak için sonradan varmış olmayalar veyahud acemi oğlanı alınmamak için sünnet olunmuş olmaya. Anun gibi sünnetli olanları almak murad bildikde mâni olmayub aldırasın, amma bu bahane ile tezvîr ve telbîs ile hâricden varan sünnetli oğlan yazılmaktan hazer olunub şimdiye değin alınugeldüğü üzere kadîmi yerlü olan sünnetli oğlanlardan yararların cem' itdiresin." BOA, Mühimme Defteri (A.DVNS.MHM.d.), No. 5, Hüküm 220, s. 96, 13 Safer 973 (9 Eylül 1565). Bu belge ilk olarak Ahmed Refik tarafından kullanılmıştır: a.g.m., s. 2. Ayrıca bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları, I, Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, 2. Bsk., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984 (1. Bsk. 1943), s. 108. Eşref Kovaçević, bu belge hakkında yazdığı bir makalede, belgede Bosna, Hersek ve Kilis sancaklarında yalnızca Müslüman çocuklarının toplanmasının emredildiğini iddia etmek suretiyle belgenin anlamını açıkça tahrif etmiştir. Eşref Kovaçević, "Jedan Dokument O Devširni", *Prilozi za Orijentalnu Filologiju*, Vol. 22-23, 1972-73, (Sarajevo 1976), p. 206, 209. Bu çalışmadan haberdar olmamı sağladığı için Fahd Kasumović'e teşekkür ederim.
- 53 "Bosna ve Hersek ve Kilis sancaklarında vâkı' olan kadınlara hüküm ki hâlâ taht-ı kazanuzdan yeniçerilik için acemi oğlanı cem' itmeğe Anadolu Ağası Ferhad Ağa irsâl olunub müşarünileyhe olbabda mufassal berât-ı hümâyûnum virilüb kefere oğullarından cem' olunmak tâyin olunmuşdur. Lâkin zikrolunan üç sancakda umûmen reâyâdan cem' olunugelmekle kemakân cemî' reâyâdan cem' olunmak emr idüb buyurdum ki müşarünileyhin elinde olan berât-ı âlişanım muktezasınca emr olunan acemi oğlanın eğer kefereden ve eğer Potur tâifesindendir, cem' itdirüb kefere oğullarından değildir deyu müşarünileyhe mütearrız olmayasın ve sünnet olmuşdur deyu yarar oğlanları virmekde 'inad itdirmeyesin." BOA, A.DVNS.MHM.d. No. 22, Hüküm 590, s. 299, 26 Rebiülâhîr 981 (25 Ağustos 1573). Bu belge ilk olarak Uzunçarşılı tarafından kullanılmıştır: *Kapıkulu Ocakları*, s. 103; Ayrıca bkz. Abdülkadir Özcan, "Devşirme", *DA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 255.
- 54 "Bosna ve Hersek ve Kilis sancaklarında vâkı' olan kadınlara hüküm ki taht-ı kazanuzdan yeniçerilik için acemi oğlanı cem' itmeğe Anadolu Ağası Abdurrahman irsâl olunub müşarünileyhe olbabda mufassal berât-ı hümâyûnum virilüb kefere oğullarından cem' olmak emr idüb buyurdum ki vusul buldukda müşarünileyhin elinde olan berât-ı âlişanım muktezasınca emr olunan acemi oğlanın eğer kefereden ve eğer Müslüman reâyâ tâifesindendir cem' itdirüb kefere oğlanlarından değildir deyu müşarünileyhe mütearrız olmayasın." BOA, A.DVNS.MHM.d. No. 35, Hüküm 49, s. 24, 19 Rebiülâhîr 986 (25 Haziran 1578). Bu belge ilk olarak Uzunçarşılı tarafından kullanılmıştır: *Kapıkulu Ocakları*, s. 106.
- 55 "Bosna ve Hersek ve Kilis sancaklarında olan kadınlara hüküm ki hâlâ taht-ı kazanuzdan olıgeldüğü üzere acemi oğlanı cem' itdirmek için [boş bırakılmıştır] ta'yin ve irsâl olunmuşdur. Buyurdum ki vardukda bu hususa her biriniz bizzat mukayyed olub taht-ı kazanuzdan acemi oğlanı için kefere oğullarından ve Potur oğullarından mezkur elinde olan mufassal ve meşrûh hükm-ü hümâyûnum mucibince acemi oğlanı cem' itdirib ve Potur oğludur ve sünnetlüdür deyu mütearrız olmayasın yeniçeriliğe yarar eğer kefere evladıdır ve eğer Potur oğullarından müşarünileyhe cem' itdirib kimesne mani olmasın ... mani olmak isteyenleri men' ü def eylesesin. Olıgeldüğü üzere Potur oğullarından Bosna vilâyetinden aldırub âher vilâyetden aldırılmaktan ihtiraz eylesesin." BOA, A.DVNS.MHM.d. No. 78, Hüküm 1470, s. 572, 17 Ramazan 1018 (14 Aralık 1609).
- 56 "Bosna beğlerbeğisine hüküm ki hâlâ memâlik-i mahrusemde kadımden cem' olunugelen yerlerden acemi oğlanı cem' iycün müekkid fermân-ı hümâyûnum sâdır olmağın buyurdum ki vusûl buldukda Bosna vilâyetinden dahi üslûb-ı kadîm üzere alınan Potur oğulları sünnetli olanın amma Türkçe bilmeyüb acemi oğlan gibileri alub Potur oğludur deyu emrime muhalif ahardan oğlan karışmadan begayet ihtiyat eylesesin, bu bâbda ihtimam idüb himâyet ile acemi oğlanlığa yararın alıkoyub yaramazın cem' itmeden ve hilâf-ı emir Türkleşmiş oğlan alınmaktan ihtiyat eylesesin ol bahane ile bir ferden celb ve ahz olunmadan dahi sakınasın." BOA, A.DVNS.MHM.d. No. 66, Hüküm 143, s. 69, 15 Muharrem 998 (24 Kasım 1589). Bu belge ilk olarak Uzunçarşılı tarafından kullanılmıştır: *Kapıkulu Ocakları*, s. 108, 109.
- 57 "Bosna beylerbeyine hüküm ki hâlâ Bosna cânibine yeniçeri için oğlan cem'ine memur olan yeniçeri yaya-

senelerinde Bosna Beylerbeyi'ne gönderilen hükümlerde *kefere oğlanlarını* yanı sıra *Potur oğulları*, *Potur tâifesi*, *Müslüman reaya evlâdı* veya *sünnetlioğlan* diye tabir edilen Bosnalı Müslüman çocuklarının acemi oğlanı olarak toplanmasına engel olmamaları emredilmiştir. Mühimme defterlerindeki bu hükümler bir arada değerlendirildiğinde bu üç sancağa acemi oğlanı toplamak için gönderilen yayabaşı veya Anadolu Ağası'na verilen beratların, diğer sancaklara gönderilenlere verilen beratlarla aynı olduğu, yani beratlarında *kefere oğlanlarından* devşirme toplayabilecekleri kaydedildiği halde, *Potur oğullarından* devşirme alabilecekleri hususu özel olarak belirtilmediği için kadıların muhalefet ettikleri anlaşılmaktadır. Özellikle, 1573 yılında Bosna, Hersek ve Kilis sancaklarındaki kadılara gönderilen hükümde, kazalarından acemi oğlanı toplamak için Anadolu Ağası Ferhad Ağa'nın gönderildiği ve kendisine verilen mufassal berat ile *kefere oğlanlarından* toplamak üzere tayin edildiği aktarıldıktan sonra, görev yaptıkları bu üç sancakta umum reâyâdan acemi oğlanı toplanmakta olduğu hususunun hatırlatılarak, eskiden olduğu gibi bütün reâyâdan acemi oğlanı alınmasının emredilmesi ve Ferhad Ağa'ya *Potur oğullarından* acemi oğlanı toplaması konusunda karşı çıkmamalarının istenmesi bu durumu açıkça göstermektedir. Ancak, bu konuda zaman zaman yaşanan sıkıntıların önlenmesi için Bosna diyarına gönderilen yayabaşına veya Anadolu Ağası'na verilen beratlarda hassaten bu hususun vurgulanması yerine, kadıların veya beylerbeyinin ihtarıyla yetinilmesi de ilginçtir. Ayrıca, mezkûr hükümlerde sultanların bu sancaklardaki kadıları devşirme esnasında dikkatli olmaları konusunda ikaz ettikleri ve sünnetli olsun veya olmasın yalnızca yeniçeri olmaya elverişli yerli *Potur oğullarının* acemi oğlanı olarak toplanmasını emrettikleri görülmektedir. III. Murad'ın, 1589'da Bosna Beylerbeyi'ne eskiden olduğu gibi sünnetli olup Türkçe bilmeyen *Potur oğullarından* acemi oğlanı toplanmasını, *Potur oğludur* diye dışarıdan kimsenin karışmasına izin verilmemesini ve Türkleşmiş oğlanların (Türkçe konuşanların) alınmasından sakınılmasını emretmesi dikkat çekicidir.⁵⁸ Öte yandan, bu hükümlerin hiçbirinde Bosnalı Müslümanların gönüllü olarak çocuklarını acemi oğlanı verdikleri veya gönüllülere öncelik tanınması yönünde herhangi bir bilgi yoktur. Aksine, Bosna, Hersek ve Kilis sancaklarındaki kadıların İstanbul'dan gönderilen *yayabaşı* veya *Anadolu Ağası*'nın Müslüman çocuklarını devşirmesini engellemeleri üzerine, *kefere evlâdının* yanı sıra *Potur oğullarından* acemi oğlanı toplamasına mani olmamaları konusunda birçok kez uyarılması, Bosnalı Müslüman çocuklarının toplanması hakkında herhangi bir kanun, düzenli bir uygulama veya Bosnalılara verilmiş hususî bir imtiyaz olmadığını; fakat bunun teâmül hükmüne girdiğini göstermektedir.⁵⁹ Nihayet, Sultan I. Ahmed'in 1609 yılında, yani *Kavânin-i Yeniçeriyân*'ın müellif nüshasının yazılmasından 3 yıl sonra, Bosna, Hersek ve Kilis sancaklarındaki kadılara *kefere oğullarının* yanı sıra sünnetli *Potur oğullarının* toplanmasına karşı çıkmamalarını ve mani olmak isteyen kimseleri

başlılarından Deveci Sefer Subaşı zîde kadruhu irsâl olunub mukaddema alındığı üzere yeniçeri için *Potur oğlanları* dahi alınub sâir kefere oğlanlarıyla Südde-i Saadetime gönderilmek emrim olmuşdur buyurdum ki vardukda emrim mucibince mezbur Sefer Subaşı'nın elinde olan emr-i şerifde ta'yin olduğu sancaklardan oligeldiği üzere *Potur oğlanları* alınub giydirilüb sâir alınan kefere oğlanlarıyla Südde-i Saadetime göndere-sin." BOA, A.DVNS.MHM.d. No. 73, Hüküm 815, s. 371, 20 Zilhicce 1003 (26 Ağustos 1595). Bu belge ilk olarak Murat Yıldız tarafından kullanılmıştır: *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Bostancı Ocağı*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2008, s. 15 not 87.

58 Bu hususta ayrıca bkz. Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s. 103-109; V. L. Ménage, "Devşirme", *EF*, Vol. II, Leiden: E. J. Brill, 1991, p. 211; Koyuncu, a.g.m., s. 214-216.

59 Koyuncu, a.g.m., s. 217.

men ve def etmelerini emretmesi de, *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın Bosna diyarından yalnızca Müslüman çocuklarının alındığı iddiasını tekdüz etmektedir.⁶⁰

Kavânîn-i Yeniçeriyân'da –ve tabi ki *Müri't-Tevârih*'te– asıl problemli kısım, fetihle birlikte Bosnalıların bir anda İslamı kucakladıkları, Fatih Sultan Mehmed'in bundan son derece memnun olduğu ve herhangi bir isteklerinin olup olmadığını sorması üzerine Bosnalıların gönüllü olarak kendilerinden devşirme alınmasını istedikleri ve Sultanın da bunlardan çocuk toplanmasını kanun eylediğini –veya buna icâzet verdiğini– anlatan müteakip bölümdür. Bu iddia, modern zamanlarda Fatih Sultan Mehmed tarafından Bosnalı Müslümanlara bahşedilmiş özel bir ayrıcalık miti yaratmış ve Bogomil teorisi ile birleştirilmiştir. Hırvat tarihçi Franjo Rački'nin 1869-1870'te Bosna Kilisesi'nin Bogomilizm inançlarını benimsemiş olabileceği görüşünü ileri sürmesinin ardından, Bogomil tezi Osmanlı fethinden sonra Bosnalıların İslamı ne kadar büyük şevkle ve hızlı biçimde benimsediklerinin açıklanmasında genel bir kabul görmüştür.⁶¹ *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın anlatısı da uluslararası literatürde epeyce bir süre Bosnalıların Bogomil oldukları için kitlesel olarak İslam dinine geçtikleri iddialarını desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Nitekim Safvet Beg Başıagiç'ten başlayarak çok sayıda Boşnak tarihçi, Bosnalıların daha Osmanlı hâkimiyeti öncesinde yerel Ortodoks ve Katolik nüfustan (Sırp ve Hırvatlardan) ayrı bir varlıkları ve kimlikleri olduğunu ispatlamak için Bogomil teorisine sarıldıkları gibi, *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'da anlatılan hikâyenin de bunun güçlü bir delili olduğunu savunmuşlardır.⁶² Mesela, Adem Handžić, *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'da çok sayıda Bogomilin Fatih Sultan Mehmed'e boyun eğdiklerinden ve Sultanın Yayçe (Jajce) şehrini ziyareti esnasında İslamı kabul ettiklerinden söz edildiğini ileri sürmüştür.⁶³ Bu teori, Türk tarih yazıcılığında da yaygın olarak benimsenmiştir. İlk olarak İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 1943 yılında yayınlanan *Kapıkulu Ocakları* adlı ünlü eserinde *Kavânîn-i Yeniçeriyân* ve *Müri't-Tevârih*'te aktarılan bu rivâyetleri tenkit etmeksizin kabul ve nakletmiştir.⁶⁴ Bunun yanı sıra, Bosnalıların Bogomil oldukları için kitlesel olarak İslamı kabul ettiklerini iddia etmiş ve *Potur* teriminin de Bogomillerin başka adı olan *Pataren* teriminden galat olduğunu savunmuştur.⁶⁵ Bundan sonra Bogomilizm ve toplu ihtida teorisi, bazı makul yaklaşımlar bir kenara bırakılacak olursa,⁶⁶ Türk tarihçiler arasında

60 BOA, A.DVNS.MHM.d, No. 78, Hüküm 1470, s. 572, 17 Ramazan 1018 (14 Aralık 1609).

61 Noel Malcolm, *Bosna'nın Kısa Tarihi*, Çev. Aşkın Karadağlı, İstanbul: Om Yayınevi, 1999, s. 65-68; Koyuncu, a.g.m., s. 225-229. Bkz. Ferdinand Schevill, *The History of the Balkan Peninsula: From the Earliest Times to the Present Day*, New York: Harcourt, Brace and Company, 1922, pp. 164, 202; L. S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, New York: Rinehart & Company, Inc., 1958, pp. 106, 235, 236.

62 Başagiç, *Bosna Hersek Tarihi*, s. 46, 47; Malcolm, a.g.e., s. 66-68. Ayrıca bkz. Koyuncu, a.g.m., s. 227-229.

63 Adem Handžić, *Population of Bosnia in the Ottoman Period: A Historical Overview*, İstanbul: IRCICA, 1994, p. 23. Krş. Aynı yazar, "O Janičarskom Zakonu", s. 141, 149, 150.

64 Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s. 18, 19; Aynı yazar, "Devşirme", *İA*, C. 3, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1963, s. 564; Yılmaz, *The Economic and Social Roles of Janissaries*, s. 35.

65 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, 5. Bsk., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988 (1. Bsk. 1943), s. 84, 85, 551, 554.

66 Halil İnalçık, emlaklarını kaybetmek istemeyen Bogomillerin kitleler halinde İslamiyeti kabul ettikleri keyfiyetinin efsaneden ibaret olduğunu ileri sürmüştür: "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na: XV. Asırda Rumeli'de Hıristiyan Sipahiler", *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954, s. 152, 153, 181. Keza, Feridun M. Emecen de, Bosna'da İslamın birden bire değil, tedrici olarak yayıldığını ve Bosna'nın İslamlaşma sebepleri arasında en zayıf faktörün Bogomilizm olduğunu belirtmektedir: *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İstanbul:

birinden diğerine sirayet ederek geniş bir kabul görmüştür.⁶⁷ Ayrıca, klasik dönemde diğer Müslümanlardan devşirme alınmadığı halde, Bosnalı Müslüman çocuklarının devşirilmesi de yine Bosnalıların gönüllü oldukları veya topluca İslamı kucakladıkları için onlara verilmiş hususî bir ayrıcalık; hatta mükâfat şeklinde değerlendirilmiştir.⁶⁸ Türkiye’deki pek çok tarihçi nazarında bu görüş hâlen popülerliğini muhafaza etmektedir. Ancak, bütün bu iddialar geçersizdir ve sürecin yeni baştan gözden geçirilmesi gereklidir. Çünkü *Kavânin-i Yeniçeriyân* ve *Mürî’-Tevârih*’in aksine dönemin Osmanlı kaynaklarında fetihle birlikte herhangi bir İslamlaşma hadisesinden bahsedilmediği gibi, Bosna seferine bizzat katılan ve Yayçe’nin teslim oluşuna tanıklık eden Tursun Bey’in eserinde de toplu ihtida olayı bir yana, soylular veya sıradan ahali arasında tek bir İslamlaşma hadisesinden bile söz edilmemektedir. Bilakis, Tursun Bey, bu seferde Fatih Sultan Mehmed’in dört

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 69. Ayrıca bkz. Aynı yazar, *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, 2. Bsk., İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s. 307-309.

- 67 Kâmil Kepeci, *Tarih Lûgati*, İstanbul: Tan Matbaası, 1952, s. 104; Mustafa Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi: Resimli-Haritalı*, C. I, İstanbul: İskit Yayınevi, 1957, s. 365, 499; Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 102, 144, 145; Mücteba İlgürel, “Acemi Oğlanı”, *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 324; Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 39; Aynı yazar, “Klâsik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilâtı”, *Genel Türk Tarihi*, C. 6, Ed. Hasan Celâl Güzel, Ali Birinci, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 184; Abdülkadir Özcan, “Bostancı”, *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 308, 309; Aynı yazar, “Devşirme”, s. 255; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 780; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, s. 141; Ahmed Akgündüz, *İslam Hukukunda Kölelik-Câriyelik Müessesesi ve Osmanlı’da Harem*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1995, s. 187, 189; Ahmed Akgündüz - Said Öztürk, *700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1999, s. 46, 47; Murat Akgündüz, “Osmanlı İdaresi Döneminde Bosna Hersek”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 18, 2003, s. 125; Kadir Albayrak, *Bogomilizm ve Bosna Kilisesi*, İstanbul: Emre Yayınları, 2005, s. 273; Serdar Özdemir, *Osmanlı Devleti’nde Devşirme Sistemi*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2008, s. 110, 122, 213; Murat Yıldız, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Bostancı Ocağı*, s. 7, 15; Aynı yazar, *Bahçivanlıktan Saray Muhafızlığına: Bostancı Ocağı*, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2011, s. 22, 28; Aynı yazar, “15.-19. Yüzyıllarda Edirne’de Asayiş Sağlayan Bir Kurum: Edirne Bostancı Ocağı”, *History Studies*, C. 3, S. 3, 2011, s. 386; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2011, s. 195, 196, 550; Galip Çağ, “Osmanlıların Balkanları Fethinde İslam Kimliğinin Etkisi/Katkısı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 2, Kasım 2012, s. 135-137.
- 68 Ahmed Refik, *a.g.m.*, s. 1, 2; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s. 18, 19; Aynı yazar, *Osmanlı Tarihi*, s. 84, 85; Cezar, *a.g.e.*, s. 365, 499; Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 144, 145; Yavuz Ercan, “Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi”, *Bellekten*, C. L, S. 198, Aralık 1986, s. 700-703, 715; *Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 1992, s. XI, 9, 10, 37, 38; Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 39; İlgürel, *a.g.m.*, s. 324; Özcan, “Devşirme”, s. 255; Ünal, *a.g.e.*, s. 195, 196; Yıldız, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Bostancı Ocağı*, s. 15; Aynı yazar, *Bahçivanlıktan Saray Muhafızlığına*, s. 28; Aynı yazar, “Edirne Bostancı Ocağı”, s. 386; Hava Selçuk, “Tapu Tahrir ve Maliyeden Müdevver Defterlere Göre Rumeli’de İhtida Hareketleri (1432-1482)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 12, 2002, s. 93, 94; M. Akgündüz, *a.g.e.*, s. 124, 125; Mehmet Emin Yardımcı, *15. ve 16. Yüzyılda Bir Osmanlı Livası: Bosna*, İstanbul: Kitapyayınevi, 2006, s. 13; Zafer Gölen, *Tanzimât Döneminde Bosna Hersek*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010, s. 46; Münteha Gül Akmaz, “Evlîya Çelebi in Bosnia”, *2nd International Symposium on Sustainable Development, June 8-9 2010*, Sarajevo 2010, s. 386; Altan Çetin - Galip Çağ, “Bosna’nın Osmanlı İdaresine Geçişinde Bogomillîğin Etkisi”, *Tarih Okulu*, S. IX, Ocak-Nisan 2011, s. 30-32; Akgündüz, *İslam Hukukunda Kölelik-Câriyelik Müessesesi*, s. 187; Akgündüz - Öztürk, *a.g.e.*, s. 46, 47. Akgündüz ve Öztürk, Bosnalıların ısrarı üzerine kendilerinden gönüllü olarak devşirme alındığı konusunda ısrarcıdır: “Hatta Müslüman Boşnaklar; Müslüman olduklarından dolayı kendi çocukları devşirilmeğe tâbi tutulmadığından, ısrarla bu kanun gereği çocuklarının toplanmasını kendileri arzu etmişlerdir. İsrarlı arzuları üzerine, Müslümanlardan sadece Boşnaklar devşirme kanununa tabi olmuşlardır. Bunlara Poturoğulları denmektedir.” Akgündüz, *İslam Hukukunda Kölelik-Câriyelik Müessesesi*, s. 187; Akgündüz - Öztürk, *a.g.e.*, s. 46.

vilâyeti fethettiğini, madenlerine eminler atadığını, reayaya cizye vergisi koyduğunu ve büyük ganimetlerle İstanbul'a döndüğünü kaydetmiştir.⁶⁹ Üstelik tahrir defterleri de Nedim Filipović'ten başlayarak pek çok tarihçinin işaret ettiği üzere, Bogomillerin topluca ihtida ettikleri tezini tekzip etmekte ve Bosna'da İslamlaşmanın fetihle birlikte birden bire değil, tedricen meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Nitekim 1469 tarihli Bosna Sancağı icmâl tahrir defterine göre Bosna Sancağı'nda (Hersek bölgesi dâhil), 264'ü köylerde, 68'i şehirlerde olmak üzere, yalnızca 332 hane Müslüman nüfus kaydedilmiştir. Buna karşı 37.125 Hıristiyan hane, 8.770 mücerred ve 147 bive yazılmıştır. Bu veriler fetihden altı yıl sonra Bosna Sancağı'nda Müslüman nüfus oranının %1'den bile az olduğunu ve toplu ihtida teorisinin bir efsaneden ibaret olduğunu göstermektedir.⁷⁰ Keza aynı deftere göre Bosna Sancağı'nda kayıtlı 510 tımandan (243 müstahfiz-267 eşkinici tımarı) 375'inin Müslüman, 123'ünün ise bir kısmı aristokrat olan Hıristiyan sipahilerin elinde olması, 7 tımarın müştereken Müslüman-Hıristiyan sipahiler tarafından tasarruf edilmesi ve ayrıca 5 mevkuf tımarın bulunması Bosnalı soyluların topraklarını ve imtiyazlarını kaybetmemek için İslama geçtikleri iddialarını da çürütmüştür.⁷¹ Dolayısıyla fetihle birlikte toplu ihtida yaşanmadığı için Fatih Sultan Mehmed ile Bosnalılar arasında herhangi bir anlaşma yapılmış olması da mümkün değildir ve *Kavânîn-i Yeniçeriyân ve Mûri't-Tevârih*'in iddia ettiği gibi ortada Sultan tarafından hususî bir imtiyaz veya mükâfat verilebilecek *Nev-Müslim* bir kitle de olmamıştır. Ancak, Bosna'nın Balkanların diğer bölgelerine nazaran İslamlaşma açısından müstesna bir yere sahip olduğu da muhakkaktır. Nitekim müteakip yıllarda Bosna'da İslamlaşma oranı giderek yükselmiştir. Tahrir defterleri, Bosna Sancağı'nda Müslüman nüfus oranının 1485'te %12,3 olduğunu,⁷² 1489'da ise %15,9'a ulaştığını göstermektedir.⁷³ Ömer Lûtfî Barkan'ın Defter-i Hakanî kayıtlarına dayalı olarak yayınladığı 1520-1535 yıllarına ait nüfus cetveline göre de Müslüman nüfus oranı Bosna Sancağı'nda %46,3'e, Hersek Sancağı'nda %42,5'e, İzvornik

69 "Fi'l-cümle bu mübârek seferde dört vilâyeti feth ü istihlâs idüp, sancak-beği ve kâdılar nasb idüp, ma'â-dinleri üzere emînler konulup, re'âyâya cizye-i şer'î vaz' olundu. Bu feth-i mübîn ile ganâyim-i azâyim-i bî-nihâyet ile mürâca'at buyurdu. Dârü's-saltana İstanbul'a geldi." Tursun Bey, *Târîh-i Ebû'l-Feth*, Haz. Mertol Tulum, İstanbul: Baha Matbaası, 1977, s. 128; Hatice Oruç, "15. Yüzyılda Bosna Sancağı ve İdari Dağılımı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 18, 2005, s. 251. Tursun Bey'in bahsettiği dört vilâyet Bosna Kralı toprakları, Pavliçoğulları toprakları, Kovaçoğulları toprakları ve Hersek (Stjepan Kosaça) topraklarıdır. Oruç, aynı yer.

70 Denis Bašić, *The Roots of the Religious, Ethnic, and National Identity of the Bosnian-Herzegovina [sic.] Muslims*, Ph.D. Dissertation, University of Washington, 2009, pp. 269, 271, 289; Malcolm, a.g.e., s. 102, 103; Alexander Lopasic, "Islamization of the Balkans with Special Reference to Bosnia", *Journal of Islamic Studies*, Vol. 5, No. 2, 1994, p. 165.

71 Hatice Oruç, "Christian Sipahis in the Bosnian Sandjak (15th Century)", *Archivum Ottomanicum*, No. 26, 2009, pp. 7-12. Krş. İnalçık "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na...", s. 152, 153, 181. Ayrıca bkz. Halil İnalçık, "Osmanlı Fetih Yöntemleri", *Söğüt'ten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, Derleyenler Oktay Özel- Mehmet Öz, İmge Yayınları, 2000, s. 458-459. Hıristiyan sipahiler hakkında geniş bilgi için bkz. İnalçık, "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na...", s. 137-184; Melek Delilbaşı, "Christian Sipahis in the Tırhala Taxation Registers (XVth and XVIth Centuries)", *Provincial Elites in the Ottoman Empire*, Ed. Antonis Anastasopoulos, Herakleion: Crete University Press, 2005, pp. 87-113. Bu makalenin Türkçesi şurada yayınlamıştır: Melek Delilbaşı, *İki İmparatorluk Tek Coğrafya: Bizans'tan Osmanlı'ya Geçişin Anadolular ve Balkanlar'daki İzleri*, İstanbul: İthaki Yayınları, 2013, ss. 325-351.

72 Malcolm, a.g.e., s. 103; Bašić, a.g.t., s. 271.

73 Bašić, a.g.t., s. 269, 271; Lopasic, a.g.m., s. 166; Branislav Djurdjev, "Bosna-Hersek", *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 300. Ayrıca bkz. Halil İnalçık, "L'Empire Ottoman", *Actes du Premier Congrès International des Études Balcaniques*, III, Sofia, 1969, pp. 75-103.

Sancağı'nda ise %16,5'e ulaşmıştır.⁷⁴ Bu rakamlar 1490 yılından sonra Bosna ve Hersek sancaklarında İslamlaşma sürecinin hızlandığına işaret etmektedir. İzvornik Sancağı'nda Müslüman nüfus oranının nispeten düşük olması Srebreniça ve Yayçe'nin fetihten sonra Macaristan'ın eline geçmesi ve sırasıyla 1512 ve 1527'de yeniden Osmanlı topraklarına katılmasının bir sonucudur. Öte yandan, Bosna'da İslamlaşma süreci istikrarlı bir şekilde artmaya devam etmiş ve 1604 yılında Bosna Sancağı'nda Müslüman nüfus oranı %71'e çıkmıştır.⁷⁵ Bu veriler açık şekilde Bosna ve Hersek'te İslamlaşmanın zaman içinde meydana geldiğini ve Bogomil tezinin Bosna'daki İslamlaşma hadisesini açıklamak için tek başına yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.⁷⁶ Kaldı ki modern araştırmalar da Bosna Kilisesi'nin Bogomil olduğu tezinin zayıflığını ve İslamlaşma olgusunun yerel Ortodoks ve Katolikler arasında, hatta fetihten sonra Osmanlılar tarafından bölgede iskan edilmiş olan Ulahlar arasında bile yaygın bir fenomen olduğunu göstermiştir.⁷⁷ Netice itibarıyla *Kavânin-i Yeniçeriyân*'ın ve *Müri't-Tevârih*'in kitlesel ihtida rivâyeti anakronik ve geriye dönük romantik bir kurgudan başka bir şey değildir. Tabiatıyla Bosnalı Müslüman çocuklarının devşirilme sebebi hakkında aktarılan bilgiler de muhayyeldir. Muhtemelen kendisi de Bosnalı bir devşirme olan anonim yazar, Fatih Sultan Mehmed'in Bosna'yı fethinin etkilerini dinî bir gayretkeşlikle abartmış ve bu uygulamayı meşrulaştırmak istemiş görünmektedir. *Kavânin-i Yeniçeriyân*'ın yazıldığı sırada sadaret makamında Boşnak asıllı bir sadrazamın bulunmasının anonim yazarın düşüncesi üzerindeki etkisi ise meçhuldür.

II- Bosnalı Müslüman Çocuklarının Devşirilme Sebebi ve Bu Uygulamanın Başlangıcı Hakkında Bazı Mülâhazalar

Kavânin-i Yeniçeriyân ve *Müri't-Tevârih*'te Bosnalı Müslüman çocuklarının devşirilme sebebi ve bu uygulamanın ne zaman başladığı hakkında aktarılan rivâyetler görüldüğü üzere sâkıttır. Mevcut verilere göre, bu konudaki en erken örnek, Yavuz Sultan Selim (1512-1520) dönemine aittir. Nişancı Feridun Ahmed Bey (ö. 1583), *Münşeâtü's-Selâtin* adlı eserinde 18 Şevval 921 (25 Kasım 1515) tarihinde yapılan Divân-ı Hümâyûn toplantısında alınan kararlar arasında Bosna ve Hersek sancaklarında Müslüman çocuklarından acemi oğlanı toplanmasına dair şu kaydı düşmüştür: "...*Bosna Beği Mustafa Paşa'ya ve Hersek Beği Evrenos oğlu İskender Beğe bin yeniçeri oğlanı cem' itmek emr olundu, Müslüman olan Poturnak oğullarından...*" Feridun Ahmed Bey, burada acemi oğlanı alınacak Bosnalı Müslümanlara *Poturnak* dendiği bilgisi dışında

74 Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XV, S. 1-4, 1953-1954, s. 235, 237.

75 Handzic, *a.g.e.*, s. 31, 32.

76 Bosna'da İslamlaşma süreci hakkında geniş bilgi için bkz. Koyuncu, *a.g.m.*, s. 230-233.

77 John V. A., Fine, "The Medieval and Ottoman Roots of Modern Bosnian Society", *The Muslims of Bosnia-Herzegovina: Their Historic Development from the Middle Ages to the Dissolution of Yugoslavia*, Ed. Mark Pinson, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1993, pp. 12-19; Malcolm, *a.g.e.*, s. 104, 110; Lopasic, *a.g.m.*, s. 164-168; Handzic, *a.g.e.*, s. 21-25; Florian Bieber, "Muslim Identity in the Balkan States before the Establishment of Nation States", *Nationalities Papers*, Vol. 28, No. 1, 2000, pp. 19, 20; Ahmet S. Aliç, "Hersek'te İslâm'ın Yayılması", Çev. Hatice Oruç, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 46, S. 2, 2006, s. 249-251; Bašić, *a.g.t.*, s. 273, 285, 286; Ines Aščerić-Todd, *Dervishes and Islam in Bosnia: Sufi Dimensions to the Formation of Bosnian Muslim Society*, Leiden-Boston: Brill, 2015, pp. 11-21; Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, s. 309; Aynı yazar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi*, s. 69. Geniş bilgi için bkz. Koyuncu, *a.g.m.*, s. 225-233.

uygulamanın sebebi ve ne zaman başladığı hakkında herhangi bir izahat vermemiştir. Yukarıda sözü edilen mühimme defterleri de bu konuda ketumdur. Nitekim Bosna, Hersek ve Kilis sancaklarından Potur oğulları denilen Müslüman çocuklarının da devşirilebileceği hakkındaki 1565-1609 yıllarına ait hükümlerde yer alan *şimdiye değin, alınugeldiği üzre, alınugelân, alınugelmış iken, kemakân, kadimden cem' olunugelen, üslûb-ı kadim üzre, mukaddema alındığı üzre, olıgeldiği üzre* gibi ifadeler bir yana bırakılırsa, bu uygulamanın ne zaman başladığına dair hiçbir ipucu yoktur. Keza, söz konusu hükümler, hususî bir imtiyaz veyahut Bosnalı Müslüman çocuklarının hangi sebepten dolayı devşirildikleri hakkında da suskundur. Dolayısıyla mühimme defterlerindeki kayıtlardan da kesin bir sonuç çıkarmak mümkün değildir. Ancak, öyle görünüyor ki acemi oğlanı olarak alınacak Potur oğullarında aranan temel kıstas, Türkçe bilmemeleri ve yerli olmaları koşuluyla *yeniceriliğe yarar* olup olmamalarıydı.⁷⁸ Diğer taraftan, bu kayıtlarda Bosnalı Müslüman ailelerin çocuklarını kendi istekleriyle yayabaşına veya Anadolu Ağası'na acemi oğlanı olarak verdikleri veya devşirme esnasında gönüllü çocukların toplanmasına öncelik gösterilmesi hakkında herhangi bir kayıt bulunmadığını bir kez daha vurgulamamız elzemdir.

Bosnalı Müslüman çocuklarının neden ve ne zamandan itibaren acemi oğlanı olarak devşirilmeye başlandığı meselesinde literatürde de görüş birliği yoktur. Bogomil tezini destekleyen tarihçiler, bu uygulamanın toplu ihtida üzerine fetihten hemen sonra başladığı ve Bosnalıların kendi rızalarıyla çocuklarını devşirme olarak verdikleri konusunda müttefiktirler. Yukarıda belirtildiği üzere, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kavânin-i Yeniçeriyân ve Mürî't-Tevârih*'e dayanarak bu uygulamanın fetihten sonra Bosnalıların ricası üzerine başladığını ve Boşnaklardan gönüllü olarak devşirme alındığını iddia etmiş ve bu görüş Türk tarih yazıcılığında yaygın biçimde benimsenmiştir.⁷⁹ Buna karşılık, Kemal Beydilli, Osmanlı Devleti tebaası olan Hıristiyan ahalinin çocuklarının devşirilmesinin bile aslında dinî bakımdan sakıncalı bulunduğu dikkat çektiği gibi, Bosnalı Müslümanların devşirilmesinin gerekçesi olarak da bunların mühtedi olmalarının gösterilmesinin meseleye kesin bir açıklık getirmediği kanaatinde dir.⁸⁰ Y. Hakan Erdem de geleneksel Osmanlı anlatımındaki Boşnakların Müslümanlığa geçtikten sonra kendi istekleri ile devşirmeye tabi tutuldukları şeklindeki açıklamayı reddetmektedir. Erdem, bu meseleyi İslam hukukundaki kölelik müessesesi ile açıklama eğilimindedir ve Bosnalı Müslüman çocukların zorla devşirildiğini ima etmektedir.⁸¹ Devşirmenin gönüllülük esasıyla işleyen bir sistem olmayıp kölelik mefhumu etrafında değerlendirilmesi gerektiği görüşünde olan Gülay Yılmaz ise Müslümanlardan devşirme alınan tek yer olan Bosna'da da bunun Bosnalıların ricası üzerine Fatih Sultan Mehmed tarafından verilen *sözde 'özel izinle'* uygulandığını belirterek *Kavânin-i Yeniçeriyân*'ın anlatısına ihtiyatla yaklaşmaktadır.⁸² Barbara Jelavich, Bosnalı Müslümanların bizzat kendilerinin devşirme

78 Bkz. not 52-57.

79 Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s. 18, 19. Bkz. not 67 ve 68.

80 Kemal Beydilli, "Yeniçeri", *DİA*, C. 43, İstanbul 2013, s. 451.

81 Y. Hakan Erdem, *Osmanlıda Köleliğin Sonu, 1800-1909*, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Kitapyayinevi, 2004, s. 17, 18.

82 Yılmaz, "The Devshirme System...", s. 905. Krş. Aynı yazar, "Becoming a Devshirme: The Training of Conscripted Children in the Ottoman Empire", *Children in Slavery Through the Ages*, Eds. Gwyn Campbell, Suzanne Miers and Joseph C. Miller, Ohio: Ohio University Press, 2009, p. 122; Aynı yazar, *The Economic and Social Roles of Janissaries*, s. 32, 35, 46.

uygulamasına dâhil edilmeyi istediklerini belirtmektedir.⁸³ Antonina Zheliazkova, Bosna köylü reâyâsının, çocuklarının devşirme yoluyla Yeniçeri Ocağı veya saray hizmetine girmesini sosyal değişim ve zenginlik vasıtası olarak gördükleri için Balkanların diğer bölgelerinden farklı olarak çocuklarının devşirme alınmasına hiç direnmediklerini iddia etmektedir.⁸⁴ Jean-François Solnon da benzer kanaattedir. Ona göre Boşnaklar, İslamı kabul etmelerine karşın, devşirmeye tâbi tutulmayı kendileri talep etmişlerdi. Çünkü bu uygulama kurbanlarına toplumsal bir yükselme, hatta pek az ailenin sağlayabileceği parlak bir gelecek temin ediyordu.⁸⁵ Eşref Kovačević, Osmanlıların erken dönemde yalnızca yerli gayrimüslimlerden ve savaş esirlerinden acemi oğlanı topladıkları halde, Bosna’da İslamlaşmanın yaygınlaşmasından sonra hem gayrimüslim, hem de Müslümanlardan devşirme almaya başladıklarını ve sonradan yapılan düzenlemelerle ağırlıklı olarak Müslümanlardan acemi oğlanı alındığını belirttiğinden sonra Safvet Beg Bašagić ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın da benimsedikleri *Kavânîn-i Yeniçeriyân*’a dayalı geleneksel anlatıma göre bunun Fatih Sultan Mehmet devrinde olduğunu nakletmiştir. Ona göre, Bosnalı Müslümanlar gönüllü şekilde çocuklarını devşirme olarak veriyorlardı. Kovačević, ayrıca Sultan Süleyman (1520-1566) devrinden itibaren Bosna, Hersek ve Kilis sancaklarından yalnızca Müslüman çocuklarının devşirildiğini ileri sürmektedir.⁸⁶ Mustafa İmamović, Bosnalıların sosyal ve ekonomik beklentilerle ve kendi rızalarıyla çocuklarını Yeniçeri Ocağı’na devşirme olarak verdikleri; ancak bunun 16. yüzyıl başlarından önce olmadığını ve ilk örneğin 1515’te yaşandığını iddiasındadır. İmamović’e göre, Bosna’da uygulamada sadece ailelerin onayı veya kendi istekleri halinde acemi oğlanı alınmaktaydı.⁸⁷ Slobodan İlic, Potur tâifesi çocuklarından devşirme alınmasını, Poturların İslamı yüzeysel olarak kabul etmesine ve devletin bunların Müslümanlıklarının ciddiyetine pek fazla ikna olmamasına bağlamaktadır.⁸⁸ Denis Bašić, Bosnalı Müslümanlardan gönüllü olarak devşirme toplandığı görüşünde olup, bunun Osmanlı kaynaklarında [*Kavânîn-i Yeniçeriyân*’da, A.K.] aktarılan Boşnaklarla Sultan arasında yapılan bir anlaşmanın sonucu olarak veya Bosna Poturlarının başlangıçta gerçek Müslüman kabul edilmemiş olması şeklinde iki ihtimalle açıklanabileceği düşüncesindedir.⁸⁹ Colin Imber, 1463’ten itibaren tahrir defterlerinin Osmanlı fethinden sonra Bosna’da çok kimsenin Müslüman olduğunu gösterdiğinden hareketle devşirmenin Bosna’da nasıl başladığı konusunda, 17. yüzyıl başlarında kaleme alınmış

83 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi: 18. ye 19. Yüzyıllar*, Çev. İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Koç, İstanbul: Küre Yayınları, 2006, s. 46.

84 Antonina Zheliazkova, “The Penetration and Adaptation of İslam in Bosnia from the Fifteenth to the Nineteenth Century”, *Journal of Islamic Studies*, Vol. 5, No. 2, 1994, s. 197.

85 Jean-François Solnon, *Sarık ve İstanbul. Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa: XIV-XX. Yüzyıllarda Çatışma ve Karşılıklı Hayranlık*, Çev. Ali Berktaş, İstanbul: Doğan Kitap, 2013, s. 150, 151; Kadir Albayrak, “Balkanlar’da Üç Dinin Etkileşimi: Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmîyet”, *Balkanlarda İslâm: Miadı Dolmayan Umut, Cilt 1: Muğlaklıktan Berraklığa*, Ed. Muhammet Savaş Kafkasyalı, Ankara: T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı 2016, s. 375.

86 Kovačević, a.g.m. s. 204-209. Kovačević, bu iddiasını 52 no.lu dipnotta aktardığımız belgeye dayandırmakta ise de belgeyi yanlış yorumladığı ve iddiasının uygulamadaki örneklerle aykırı olduğu açıktır.

87 Mustafa İmamović, *Historija Bošnjaka*, Sarajevo: Boşnjačka zajednica kulture “Preporod”, 1997, s. 142, 143.

88 Slobodan İlic, “‘Bosna Bogomilleri’ ve İslamlaşma: Bilimsel Bir Yanılığdan Ulusal Bir Mito’s’a”, *Mersin Üniversitesi, 1. Ulusal Tarih Kongresi: Tarih ve Milliyetçilik, 30 Nisan-2 Mayıs 1997, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mersin, Bildiriler*, [Mersin]: Mersin Üniversitesi, [1998], s. 324.

89 Bašić, a.g.t., s. 306, 308.

olsa da *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'da anlatılanlara hiç değilse bir ölçüde güvenilebileceği kanaatindedir.⁹⁰ Alexander Lopasic, devşirme sisteminde Bosna'nın farklı bir yeri olduğu ve Bosnalı Müslümanların hususî bir statüye sahip buldukları inancındadır. Ona göre, erken bir devirde Bosnalı Müslümanların çocuklarını yeniçeri saflarına göndermelerine izin verilmiştir; ancak bunun sebebi bilinmemektedir. Lopasic, Bosna'nın sınır vilâyeti oluşunun bunda etkisi olabileceği düşüncesindedir.⁹¹ Noel Malcolm, toplu ihtida ve Bogomil teorisini reddetmekle birlikte, Slovenyalı (Avusturyalı) Katolik yazar Benedikt Kuripešić'ten hareketle devşirme konusunda Bosna ahalisinin ayrıcalıklı bir yeri olduğu görüşündedir. Nitekim Bosna'da bizzat bulunan Kuripešić'in de 1530 yılında belirttiğine göre, Sultan Süleyman, "daha yapılı, daha yakışıklı ve daha kabiliyetli" olmaları nedeniyle, diğer Türklerden (Turaka) ayrılan Bosnalıların "en iyi, en dindar ve en sadık halk" olduğuna inandığı için, ordusuna Bosnalıları katmayı tercih etmekteydi.⁹² Nenad Moaçanın ise devşirme konusunda Bosna Müslümanlarının özel bir imtiyaza sahip olduğu hususunu reddederek, Anadolu'daki Türk/Türkmenlere karşı yaygın bir güvensizlik olduğunu ve Osmanlı devlet adamlarının Bosnalıları daha güvenilir bulduklarını iddia etmektedir.⁹³ Ona göre, Bosna'da İslamlaşma hareketinin yaklaşık 1500'den sonra hızlanması üzerine muhtemel iyi asker ve saray hizmetlisi kaybını telafi etme konusunda endişeye kapılan devlet adamları, Bosnalı Müslümanlardan devşirme almaya başlamışlardır.⁹⁴ Moaçanın, ayrıca Bosna'da İslamlaşmanın hızlanması sebebiyle cizye kaybından kaynaklanan zararın da bu şekilde tazmin edilmiş olabileceği görüşündedir.⁹⁵ Öte yandan bu konudaki yeni bir bulgu, uygulamanın başlangıcı konusunda Moaçanın'ın iddiasını desteklemektedir. Nitekim Gülay Yılmaz, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Mütferrik Defterler koleksiyonunda bulunan 36805 no.lu defterdeki eşkâl bilgilerine göre H. 899 (1493-1494) senesinde, Hersek Sancağı'ndan devşirilen 12-15 yaşlarındaki 147 acemi oğlanının tümünün Hristiyan ailelere mensup olduğunu tespit etmiştir.⁹⁶ Kanaatimize göre, literatürde Bosnalı Müslüman çocuklarının devşirilmesi hakkında *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'a ve *Mürî't-Tevârih*'e dayalı olan bütün görüş ve değerlendirmeler geçersizdir. Keza Yılmaz'ın bulgusu da bölgenin fethinden 30 yıl sonra Hersek Sancağı'nda Müslüman çocuklarının devşirilmesine henüz başlanmadığını göstermektedir. Diğer taraftan, Potur oğullarından, sureten İslamlaştıkları ya da gerçek Müslüman kabul edilmedikleri veya Bosna'nın sınır vilâyeti olmasından dolayı devşirme alındığı şeklindeki iddialar da varsayımdan ibarettir. Ayrıca, bu meseleyi şerî hukukla

90 Imber, *a.g.e.*, s. 178.

91 Lopasic, *a.g.m.*, s. 172.

92 Malcolm, *a.g.e.*, s. 122.

93 Moaçanın, "Mass Islamization of Peasants in Bosnia", s. 354; Aynı yazar, "Osmanlı Bosnası", s. 400, 401. Aynı yazar, "Defterology and Mythology", s. 190.

94 Moaçanın, "Mass Islamization of Peasants in Bosnia", s. 354; Aynı yazar, "Osmanlı Bosnası", s. 400, 401.

95 Moaçanın, "Defterology and Mythology", s. 190.

96 Gülay Yılmaz, " 'Body Politics' and 'Devshirme' in the Ottoman Empire: The Levied Children of Herzegovina", *14th International Congress of the Ottoman Social and Economic History (ICOSEH)*, Sofia, Bulgaria. 24-28 July, 2017, Sofia University "St. Kliment Ohridski" (Basılmamış bildiri). Bu bilgiyi paylaştığı ve kullanmama izin verdiği için kendisine müteşekkirim. Bu hususta ayrıca bkz. Yılmaz, *The Economic and Social Roles of Janissaries*, s. 55, 71-76 ve "The Devshirme System...", s. 924.

açıklamaya çalışmaktan ziyade, siyaseten ve askerî ihtiyaçlar bakımından değerlendirmek daha doğrudur.⁹⁷

Görüldüğü üzere uygulamanın başlangıcı ve sebebi meselesi bir muammâdır. Bize göre, bu meselenin çözümünde aydınlatılması gereken ilk hususlardan birisi *Poturnak/Potur oğullarının* kimliğidir. *Poturnak* terimi 1515'te zuhur ettikten sonra, tahrir defterlerinde (1539) ve mühimme defterlerinde (1565 ve sonrasında) Bosna, Hersek ve Kilis sancaklarından Müslüman çocuklarının devşirilmesi hakkındaki hükümlerde yerini *Potur*, *Potur oğulları*, *Potur tâfesi* ve sünnetlioğlan gibi terimlere bırakmıştır. *Potur* teriminin anlamı ve etimolojisi hakkında farklı görüşler mevcuttur. Bogomil tezini destekleyen bilim adamları bu terimin Katolik Kilisesi ve Latin kaynaklarında *düalist* ve *neo-Maniheist* heretikler için kullanılan *Patarin* veya *Pataren* teriminden türediğini savunmuşlardır. Yukarıda belirtildiği üzere, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın da benimsediği bu görüş, onun ardından Türk tarihçiler arasında yaygınlaşmıştır. Bazı bilim adamları *Potur* teriminin *yarım Türk (yarım Müslüman)* anlamındaki *po-turçin* veya *polu-turçin* tabirinden geldiğini iddia etmişlerdir. Bazıları ise bu terimin *köylü* ve *kaba insan* anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Hatta bu terimin Türkçedeki *potur* (arka tarafı kırmalı, bacakları dar bir pantolon türü) kelimesinden geldiği görüşü dahi ortaya atılmıştır. Nihayet, bazı bilim adamları da *Potur* teriminin mühtedileri, yani Türkleşmiş veya İslamı kabul etmiş kişileri tanımlamak için kullanılan Slavca bir terim olduğu görüşünü savunmuşlardır ki bizim de düşüncemiz bu yöndedir. Osmanlı kaynaklarındaki *Poturnak* ve *Potur* terimleri Slavca kökenli akraba terimlerdir. *Poturnak* kelimesi, Bulgarca "Türkleşmiş veya Türklüğü kabul eden Hıristiyan" (Müslümanlaşmış kişi, mühtedi) anlamındaki *Poturnak/Poturnyak* sıfatından Türkçeye geçmiş ödünç bir kelime olup, bunun Sırpça-Hırvatça ve Boşnakça karşılığı *Poturçenjak*'dır. *Potur* terimi ise onların kısaltmasıdır. Ayrıca, Slav dillerindeki *Poturci*, *Poturçin*, *Poturçen*, *Poturçenjak*, *Poturnak* ve *Poturica* terimleri, Hıristiyan Slavlar arasında küçümseyici şekilde mühtedileri ifade etmek üzere kullanılan eş anlamlı sözcüklerdir. Nitekim *Pomaklara* ve *Torbeşlere* de Hıristiyan komşuları tarafından *Potur* adı verilmiştir. Osmanlı devlet adamlarının daha 16. yüzyıl başlarında Slavların mühtediler için kullandıkları bu terimleri benimsedikleri görülmektedir. Ancak, 1515 yılındaki kayıt dışında devşirme hakkındaki belgelerde *Poturnak* kelimesine rastlanmaz. *Potur* terimi ise mevcut verilere göre ilk defa 1539 yılında Bosna, Hersek ve İzvornik Sancakları Kanunnâmesi'nde geçmektedir. Burada *Potur* terimi Müslüman kelimesiyle eş anlamlı olup, Bosnalı bütün Müslümanları nitelemek için kullanılmıştır.⁹⁸ 1570-1577 yılları arasında Bosna'da bulunmuş olan Gelibolulu Mustafa Ali (ö. 1600) ise

97 Koyuncu, a.g.m., s. 221-224. Devşirme hukuku hakkındaki tartışma ve görüşler için bkz. P. Wittek, "Devshirme and Sharia", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. XVII, No. 2, 1955, pp. 271-278; V. L., Ménage, "Some Notes on Devşirme," *Bulletin of the School of Oriental African Studies*, Vol. XXIX, No. 1, 1966, pp. 64-78; Aynı yazar, "Devshirme", s. 210, 211; Özcan, "Devşirme", s. 256, 257; Speros Vryonis, "Selçuklu Gulamı ve Osmanlı Devşirmesi", *Söğüt'ten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, Der. Oktay Özel – Mehmet Öz, Ankara: İmge Yayınevi, 2000, ss. 517-554; Gümeç Karamuk, "Devşirmelerin Hukuki Durumları Üzerine", *Söğüt'ten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, Der. Oktay Özel – Mehmet Öz, Ankara: İmge Yayınevi, 2000, ss. 555-572; Beydilli, a.g.m., s. 451.

98 "Ve ispençe dahi kâfiriden yirmi beşer akçe alına. Ve *Potur*'dan ki evlidir, yirmi ikişer akçe alına. Ve ergen *Potur*dan ki balığ ola, on ikişer akçe alına. Ve Müslüman ve kâfir fevt olmuş ola, ol kimesne geçen senenin mahsülünden ahz eylediyse tamâm ispençesin verir. Zira tedâhıldür; cizyeden ifrâzdür; anun ile amel oluna. Ve ispençe vakti Martdır..." Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, 6. Kitap, *Kanunî Devri Kanunnâmeleri*, II. Kısım, *Eyâlet Kanunnâmeleri (II)*, İstanbul: FEY Vakfı Yayınları, 1993, s. 437.

bu terimi, “*Potur lâfzı ol yerin istilâhında kâfir iken İslâma gelenlere denilir.*” şeklinde açıklamıştır.⁹⁹ Bosnalı Müslümanlar içinde çok sayıda Katolik ve Ortodoks kökenli mühtedi olduğu göz önüne alındığında, Osmanlı kaynaklarında kendilerinden acemi oğlanı alınması emredilen Poturnak/Potur oğulları veya Potur tâifesinin aslında Bogomil, Katolik veya Ortodoks orijinli olmalarına bakılmaksızın Bosna’nın İslamlaşmış bütün yerli unsurlarını ihtiva ettiği açıktır.¹⁰⁰ Dolayısıyla bizzat bu terimler, fetihle birlikte sözde kitlesel ihtidaları üzerine kendilerine imtiyaz verilen saf bir etnik ya da heretik bir dinî grubun varlığını tekdiz etmektedir.

Kanaatimize göre, fethin ardından Balkanların diğer bölgelerinde olduğu gibi Bosna ve Hersek’te de devşirme memurları tarafından Hıristiyan Slav çocukları arasından acemi oğlanı toplanmaya başlanmış olup, Nenad Moaçanın’in de işaret ettiği üzere, 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyıl başlarında bölgede İslamlaşmanın hızlanmasından sonra da, muhtemelen Bosnalı devşirmelerin o zamana kadar gösterdikleri başarılı performans ve yeteneklerinden dolayı, bu uygulama terk edilmeyerek aileleri Müslüman dahi olsalar Bosnalı Müslüman Slav çocuklarının devşirilmesine karar verilmiş ve pragmatik sebeplerle başlayan bu uygulama zamanla teâmül haline gelmiştir. Bu noktada Benedikt Kuripešić’in gözlemleri de dikkate alınmalıdır. Gülay Yılmaz’ın bulgusu ile *Feridun Bey Münşeâtı*’ndaki kayda bakılırsa Bosna ve Hersek bölgesinde Müslüman çocukların devşirilmesine 1493/94-1515 yılları arasında başlandığı söylenebilir. Bize göre, Osmanlı devlet adamları açısından Bosna’dan devşirilen acemi oğlanlarının kökeni mühim değildi ve *Potur oğulları* ya da *kefere oğullarından/kâfir evlâdından* olmaları arasında da herhangi bir fark yoktu. Önemli olan mühimme defterlerinde de vurgulandığı gibi yeniçeriliğe yarar olup olmamalarıydı. Diğer taraftan, devşirmelerin büyük bölümünü Slav kökenlilerin teşkil etmesinden dolayı, daha sadakatle hizmet edecekleri düşüncesiyle devletin hâlihazırda İslamlaşmış Slavlardan yararlanmak istemiş olması ihtimalini de göz ardı etmemek ve Türkçe bilmemeleri şartıyla sünnetli olsun veya olmasın Bosnalı Potur oğullarından (Müslüman Slavlar) devşirme almakta bir sakınca görmediğini belirtmek gerekir. Kaldı ki *Kavânîn-i Yeniçeriyân*’ın Revan 1320 ve St. Petersburg nüshalarında da söylendiği gibi onların toplanmaması hakkında herhangi bir kanun yoktu; diğer bir deyişle prensip olarak toplanmalarını engelleyen bir kanun mevcut değildi.¹⁰¹ Bu sebeple, ihtiyaç hâsıl oldukça Bosnalı Müslüman çocukları arasından acemi oğlanı toplanmıştır. Öte yandan, somut bir veri olmamakla birlikte, Hersek dükü Stefan’ın oğlu olup, ihtida ettikten sonra Fatih Sultan Mehmed döneminde göze giren ve II. Bayezid (1481-1512) ile Yavuz Sultan Selim dönemlerinde 1497-1516 yılları arasında beş kez vezîriâzamlık yapan ve aynı zamanda II. Bayezid’in damadı olan Hersekzâde Ahmed Paşa’nın (ö. 1517) da bu uygulamanın başlangıcında dahil bulunması muhtemeldir.¹⁰² Zira eldeki verilere göre bu konudaki en erken örneğin (25 Kasım 1515) onun son sadrazamlığı zamanına (8 Eylül 1515-26 Nisan 1516) rastlaması manidardır. Dolayısıyla, Feridun Bey’in 1515 yılı için kaydettiği örneğin aslında ilk olma olasılığı da mevcuttur. Son olarak, Müslüman Bosnalıların devşirme konusunda daha az direnç göstermiş olması ve

99 Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s. 18 not 3.

100 Potur terimi hakkında geniş bilgi ve ilgili literatür için bkz. Koyuncu, a.g.m., s. 225-250.

101 St. Petersburg nüshasına atıfla bu hususa ilk işaret eden kişi Nenad Moaçanın’dır. Bkz. Moaçanın, “Mass Islamization of Peasants in Bosnia”, s. 354; Aynı yazar, “Osmanlı Bosnası”, s. 401.

102 Koyuncu, a.g.m., s. 224.

hatta sosyal ve ekonomik nedenlerle bir kısmının kendi rızalarıyla çocuklarını devşirme memurlarına vermiş olması tabii ki mümkündür. Keza gerekli nitelikleri hâiz olup, gönüllü olarak yazılmak isteyenlerin de kabul edildiği muhakkaktır. Ancak, bunların sayısını abartmamak, genele teşmil etmemek ve Bosna’da bütün bu sürecin zorlama olmadan sızılısız bir şekilde yürütüldüğünü düşünmemek gerekir. Zira her ne kadar rutin bir ihtar gibi görünse de yukarıda sözü edilen 1609 tarihli hükümde, Potur oğullarından acemi oğlanı alınmasına mani olmak isteyenlerin men ve def edilmesinin emredilmesi, bazı kimselerin zaman zaman buna karşı çıktıklarını ihsas ettirmektedir.

Malum olduğu üzere, Yeniçeri kadroları 17. yüzyıl başlarına kadar, anonim yazarın da şikâyet ettiği gibi, doğuştan Müslümanların sızmasıyla o kadar şişirilmiştir ki çok sık devşirme toplanmasına gerek duyulmamış ve 17. yüzyılda ara sıra devşirmeye başvurulması yeterli görülmüştür.¹⁰³ Bize göre, Osmanlı devlet adamlarının devşirme toplanması esnasında gönüllülere öncelik vermeye başlaması da ancak bu dönemde söz konusu olmuştur. Fakat bu imkân sadece Müslüman çocuklarına değil, yeniçeri olmak isteyen Hıristiyan çocuklarına da tanınmıştır. Mesela, IV. Mehmed devrinde Rumeli’nin orta kolunda Manastır’a kadar olan bölgelerdeki kadı, mirmiran, mirliva, mütesellim, kethüda erleri, yeniçeri serdarları, kale dizdarları ve neferât ağalarına gönderilen 1666 tarihli bir fermanda hizmete yarar Müslüman evlâdından Arnavut ve Boşnak makûlesinden olup, kendi istekleriyle yazılmak isteyen 16-20 yaşlarındaki yeniçeriliğe elverişli oğlanların ayrı defterlere kaydedilerek İstanbul’a gönderilmesi istenmiştir. Keza kendi rızasıyla yazılmak isteyen 16-25 yaşlarındaki zimmî oğlanlarından hizmete yarar olanlarının da defterlere yazılması emredilmiş; ancak gönüllü çıkmadığı takdirde birden fazla çocuğu olan *kefere tâifesinin* hizmete layık yarar ve tüvânâ olan oğlanlarından birisinin alınması emredilmiştir.¹⁰⁴ Öte yandan, Evgeniy Radushev’in tespit ettiği üzere, 17. yüzyıl ortalarından itibaren Bulgaristan’da İslamlaşmanın yoğun olduğu bölgelerde, mesela Şumnu, Eski Cuma, Hezargrad ve Nevrekop’ta, *köylü yeniçerilerin* zuhur ettiğini; ancak bunların devşirme yoluyla toplanmadığını ve ayrıca ihtida arzuhallerinde sıklıkla yeniçeri olma arzusunun dile getirilmeye başlandığını belirtmemiz gerekir.¹⁰⁵ Dolayısıyla gönüllülük olgusu 17. yüzyılda yaygınlaşmaya başlamış ve farklı unsurlara yeniçeri olma kapısı açılmıştır.

SONUÇ

Bosnalı Müslüman çocuklarının acemi oğlanı olarak toplanması hakkında *Kavânin-i Yeniçeriyân*’da ve ondan mülhem biçimde *Müri t-Tevârih*’te aktarılan rivâyet devşirme literatürüne egemen olmuştur. Ayrıca, bu rivâyet uzun bir süre Bogomil tezine ve toplu ihtida iddialarına dayanak yapılmıştır. Ancak, geç dönemlere ait bu iki eserde aktarılan bilgiler tarihî realitelere aykırıdır ve dönemin kaynakları tarafından desteklenmemektedir. Aksine, tahrir defterleri Bosna’da İslamlaşmanın bir anda değil, zamana yayılan bir süreçte cereyan ettiğini açıkça göstermektedir. Dolayısıyla Bogomil tezi Bosna’da İslamlaşma sürecini açıklamada tek başına yeterli olmadığı gibi, Katolik ve

103 Ménage, a.g.m., s. 212.

104 Aleksandar Matkovski, “Prilog pitanju devşirme”, *Prilozi za Orijentalnu Filologiju*, Vol. 14-15, 1964-1965, (Sarajevo 1969), pp. 276, 301-303.

105 Evgeni Radushev, “‘Peasant’ Janissaries?”, *Journal of Social History*, Vol. 42, Issue 2, 2008, pp. 447-467. Ayrıca bkz. Matkovski, a.g.m., s. 306; Koyuncu, a.g.m., s. 224.

Ortodoks nüfus arasında da İslamlaşmanın yaygın bir hadise olduğu artık anlaşılmıştır. Bu durum, *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'da aktarılan hikâyenin geriye dönük romantik bir efsane olduğunu, Bosnalı Müslüman çocuklarının devşirilme sebebinin de tamamen kurgusal bir nitelik taşıdığını ve teâmül hükmüne girmiş bu uygulamanın anonim yazar tarafından meşrulaştırılmaya çalışıldığını gösterir. Bu sebeple literatürde Bosnalı Müslüman çocuklarının devşirilme nedeni ve bu uygulamanın başlangıcı hakkında çoğunluğu *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'a dayandırılan teori ve görüşler hükümsüzdür. Bize göre, fetihten sonra Bosnalı Hıristiyan Slavlar arasından devşirme toplanmaya başlanmış ve 15. yüzyıl sonu veya 16. yüzyıl başlarında İslamlaşmanın hızlanmasından sonra da Bosnalıların o zamana kadar gösterdikleri başarı ve kabiliyetleri sebebiyle Bosnalı Müslüman Slav çocuklarının devşirilmesine karar verilmiştir. Bu noktada onların Müslüman olup olmamaları önemli değildi; temel kriter yeniçerilik vasıflarını taşıyıp taşıyamamalarıydı. Nitekim Revan 1320 ve St. Petersburg nüshalarında da belirtildiği üzere, Bosnalı Müslüman çocuklarının devşirme olarak toplanmaması hakkında herhangi bir kanun yoktu. Bir başka ifade ile onların acemi oğlanı olarak alınmasını yasaklayan bir kanun mevcut değildi. Bundan dolayı, Osmanlıların Bosna ve Hersek bölgesinde Müslüman çocuklarını devşirmekte bir beis görmediklerini ve ihtiyaç vukuunda pek çok kez bu yola başvurduklarını söylemek mümkündür. Bu uygulamanın 1493/1494'ten sonra başladığı kesindir. Mevcut kaynaklara göre, bu konudaki en erken örnek 1515 yılına ait olmakla birlikte, *Feridun Bey Münşeâtı*'nda aktarılan bu hadisenin gerçekte ilk uygulama olması da muhtemeldir. Sonuç olarak, *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın tarih araştırmalarında ihtiyatla ve dikkatle kullanılması gerekir. Ayrıca, Bosna hakkında Yeniçeri Ocağı ve devşirme literatürüne yerleşmiş bulunan bilgilerin tashih edilmesi elzemdir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

I.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

- Mühimme Defteri (A.DVNS.MHM.d.), No. 5, Hüküm 220, s. 96, 13 Safer 973 (9 Eylül 1565).
 Mühimme Defteri (A.DVNS.MHM.d.), No. 22, Hüküm 590, s. 299, 26 Rebülâhîr 981 (25 Ağustos 1573).
 Mühimme Defteri (A.DVNS.MHM.d.), No. 35, Hüküm 49, s. 24, 19 Rebülâhîr 986 (25 Haziran 1578).
 Mühimme Defteri (A.DVNS.MHM.d.), No. 66, Hüküm 143, s. 69, 15 Muharrem 998 (24 Kasım 1589).
 Mühimme Defteri (A.DVNS.MHM.d.), No. 73, Hüküm 815, s. 371, 20 Zilhicce 1003 (26 Ağustos 1595).
 Mühimme Defteri (A.DVNS.MHM.d.), No. 78, Hüküm 1470, s. 572, 17 Ramazan 1018 (14 Aralık 1609).
 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TSMA.d.), No. 9451.
 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TSMA.d.), No. 10177.

II. Ana Kaynaklar ve Yazma Eserler

- Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri, 6. Kitap, Kanunî Devri Kanunnâmeleri, II. Kısım, Eyâlet Kanunnâmeleri (II)*, İstanbul: FEY Vakfı Yayınları, 1993.
- Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri, 9/I. Kitap, I. Ahmed Devri Kanunnâmeleri, 9/II. Kitap, II. Osman Devri Kanunnâmeleri*, İstanbul: FEY Vakfı Yayınları, 1996.
- Feridun Bey, *Mecmua-i Münşeât-ı Feridun Bey [Münşeâtü's-Selâtîn]*, C. I, [İstanbul]: Darüttıbatî'l-Âmire, 1274.
- Kavânîn-i Yeniçeriyân*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi Koleksiyonu, No. 1973.
- Kavânîn-i Yeniçeriyân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, No. 2068.
- Kavanin-i Yeniçeriyân: Yeniçeri Kanunları*, Yay. Haz. Tayfun Toroser, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Kavânîn-i Zümre-i Bektaşiyân*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Kitaplığı, No. 1319.
- Kavânîn-i Zümre-i Bektaşiyân*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Kitaplığı, No. 1320.
- Медде-и канун-и йеничери оджагы тарихи (История происхождения законов янычарского корпуса)*, Издание текста, перевод с турецкого, введение, комментарии и указатели И.Е.Петросян, Ответственный редактор А. Н. Кононов, Москва: Издательство "Наука", 1987. [*Mebde-i Kanun-i Yeniçeri Ocağı Tarihi: İstoriya proishojdeniya zakonov Yanıçarskogo korpusa*, İzdanie teksta, perevod s Turetskogo, vvedenie, kommentariy i ukazateli İ. Ye. Petrosyan; otv. redaktor A. N. Kononov, Moskva: İzdatelstvo "Nauka", 1987].
- Sakin, Orhan, *Yeniçeri Ocağı: Tarihi ve Yasaları*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2011.
- Şemdanizâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mürî'î-Tevârih*, C. I, İstanbul: Maarif Nezareti, 1338.
- Tursun Bey, *Târîh-i Ebû'l-Feth*, Haz. Mertol Tulum, İstanbul: Baha Matbaası, 1977.
- Yeniçeri Kanunnâmesi*, Univerzitná knižnica v Bratislave, Bašagićova zbierka islamských rukopisov, No. TE 47, Poradové číslo: 439.
- Yeniçeri Ocağı Kanun ve Kâideleri*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, No. BEL_Yz_O.97.
- ### III. Araştırma ve İnceleme Eserler
- Ahmed Refik [Altnay], "Devşirme Usûlü, Acemi Oğlanlar", *Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, C. V, s. 1-2, 1926, ss. 1-14.
- Akgündüz, Ahmed, *İslam Hukukunda Kölelik-Câriyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1995.

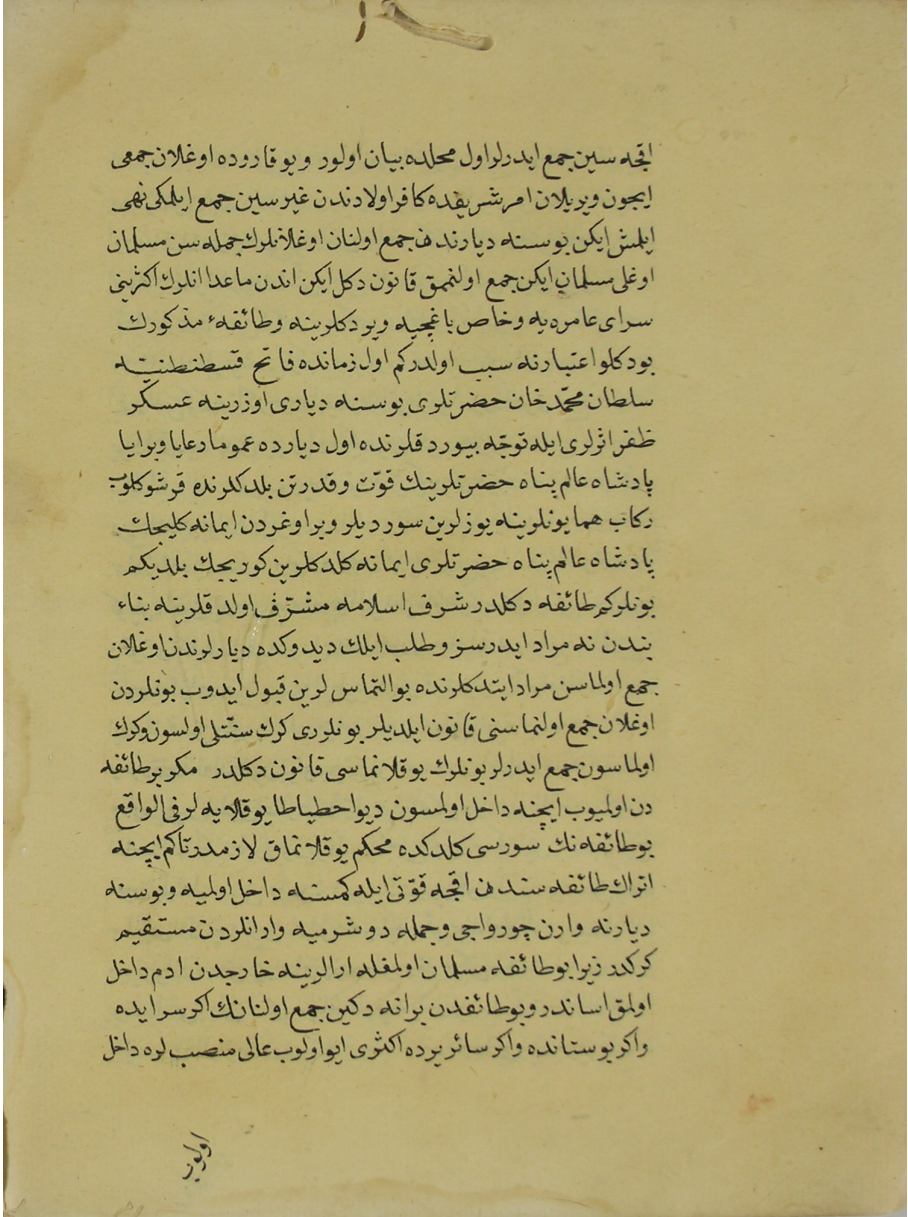
- Akgündüz, Ahmed - Said Öztürk, *700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1999.*
- Akgündüz, Murat, “Osmanlı İdaresi Döneminde Bosna Hersek”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 18, 2003, ss. 111-130.
- Albayrak, Kadir, *Bogomilizm ve Bosna Kilisesi*, İstanbul: Emre Yayınları, 2005.
- Albayrak, Kadir, “Balkanlar’da Üç Dinin Etkileşimi: Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet”, *Balkanlarda İslâm: Miadı Dolmayan Umud, Cilt 1: Muğlaklıktan Berraklığa*, Ed. Muhammet Savaş Kafkasyalı, Ankara: T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı 2016, ss. 351-395.
- Aliciç, Ahmet S., “Hersek’te İslâm’ın Yayılması”, Çev. Hatice Oruç, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 46, S. 2, 2006, ss. 247-252.
- Aščerić-Todd, Ines, *Dervishes and Islam in Bosnia: Sufi Dimensions to the Formation of Bosnian Muslim Society*, Leiden-Boston: Brill, 2015.
- Barkan, Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, *İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XV, S. 1-4, 1953-1954, ss. 209-237.
- Başağaç, (Recepaşic) Safvet Beg, (Mirza Safvet), *Bosna Hersek Tarihi: 1463-1850*, Çev. Saffet Atalay, İstanbul: Kastaş Yayınevi, [2015].
- Bašić, Denis, *The Roots of the Religious, Ethnic, and National Identity of the Bosnian-Herzegovinan [sic.] Muslims*, Ph.D. Dissertation, University of Washington, 2009.
- Beydilli, Kemal, “Yeniçeri”, *DİA*, C. 43, İstanbul 2013, ss. 450-462.
- Bieber, Florian, “Muslim Identity in the Balkan States before the Establishment of Nation States”, *Nationalities Papers*, Vol. 28, No. 1, 2000, pp. 13-28.
- Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 1992.
- Cezar, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi: Resimli-Haritalı*, C. I, İstanbul: İskit Yayınevi, 1957.
- Çağ, Galip, “Osmanlıların Balkanları Fethinde İslam Kimliğinin Etkisi/Katkısı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 2, Kasım 2012, ss. 125-142.
- Çetin, Altan - Galip Çağ, “Bosna’nın Osmanlı İdaresine Geçişinde Bogomillğin Etkisi”, *Tarih Okulu*, S. IX, Ocak-Nisan 2011, ss. 19-35.
- Djurđjević, Branislav, “Bosna-Hersek”, *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, ss. 297-305.
- Emecen, Feridun M., *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, 2. Bsk., İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Emecen, Feridun M., *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Ercan, Yavuz, “Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslâmlaşmaya Etkisi”, *Bellekten*, C. L, S. 198, Aralık 1986, ss. 679-722.
- Erdem, Y. Hakan, *Osmanlıda Köleliğin Sonu, 1800-1909*, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Kitapyayınevi, 2004.
- Fine, John V. A., “The Medieval and Ottoman Roots of Modern Bosnian Society”, *The Muslims of Bosnia-Herzegovina: Their Historic Development from the Middle Ages to the Dissolution of Yugoslavia*, Ed. Mark Pinson, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1993, pp. 1-21.
- Fodor, Pál, “Bir Nasihat-name Olarak Kavânin-i Yeniçeriyân”, *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi: İstanbul, 23-28 Eylül 1985, Tebliğler, III. Türk Tarihi, Cilt 1*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1986, ss. 217-224.
- Gökbilgin, M. Tayyib, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1977.
- Gölen, Zafer, *Tanzimât Döneminde Bosna Hersek*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010.

- Gül Akmaz, Münteha, “Evliya Çelebi in Bosnia”, *2nd International Symposium on Sustainable Development, June 8-9 2010*, Sarajevo 2010, pp. 385-393.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Klâsik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilâtı”, *Genel Türk Tarihi*, C. 6, Ed. Hasan Celâl Güzel, Ali Birinci, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss. 149-224.
- Handzic, Adem, *Population of Bosnia in the Ottoman Period: A Historical Overview*, İstanbul: IRCICA, 1994.
- Handžić, Adem, “O Janičarskom Zakonu”, *Prilozi za Orijentalnu Filologiju*, Vol. 46, 1996, (Sarajevo 1997), pp. 141-150.
- İlgürel, Mücteba, “Acemi Oğlanı”, *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, ss. 324-325.
- İlic, Slobodan, “‘Bosna Bogomilleri’ ve İslamlaşma: Bilimsel Bir Yanılığdan Ulusal Bir Mitos’a”, *Mersin Üniversitesi, I. Ulusal Tarih Kongresi: Tarih ve Milliyetçilik, 30 Nisan-2 Mayıs 1997, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mersin, Bildiriler*, [Mersin]: Mersin Üniversitesi, [1998], ss. 322-326.
- İmamović, Mustafa, *Historija Bošnjaka*, Sarajevo: Bošnjacka zajednica kulture “Preporod”, 1997.
- Imber, Colin, *Osmanlı İmparatorluğu, 1300-1650: İktidarın Yapısı*, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- İnalcık, Halil, “*Stefan Dušan’dan Osmanlı İmparatorluğu’na: XV. Asırda Rumeli’de Hristiyan Sipahiler*”, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar, I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954, ss. 137-184.
- İnalcık, Halil, *Devlet-i ‘Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II. Tagayyür ve Fesâd (1603-1656): Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi: 18. ye 19. Yüzyıllar*, Çev. İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Koç, İstanbul: Küre Yayınları, 2006.
- Kepeci, Kâmil, *Tarih Lügati*, İstanbul: Tan Matbaası, 1952.
- Kopčan, Vojtech, “Mebde-i Kanun-ı Yeniçeri Ocağı Tarihi (Istoriya proiskhozheniya zakonov yanicharskogo korpusa). Izdanie teksta, perevod s turetskogo, vvedenie, kommentarii i ukazateli I. Ye. Petrosyan. Pamyatniki pismennosti Vostoka, LXXIX. Moscow, Nauka 1987. 283 + 315 pp.”, *Asian and African Studies*, Slovak Academy of Sciences, Vol. 1, 1992, No. 1, pp. 103-105.
- Kovačević, Eşref, “Jedan Dokument O Devşirmi”, *Prilozi za Orijentalnu Filologiju*, Vol. 22-23, 1972-73, (Sarajevo 1976), pp. 203-209.
- Koyuncu, Aşkın, “Devşirme Tarihine Bir Derkenar: Bosna’nın İslamlaşması ve Osmanlı Terminolojisinde Potur ve Potur Oğulları Terimlerinin Anlamı”, *Türk Sosyal Tarihçiliğinde Bir “Yalnız” İsim Bahaeddin Yedi yıldız’a Armağan*, Ed. Yunus Koç - Serhat Küçük, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2015, ss. 213-259.
- Lopasic, Alexander, “Islamization of the Balkans with Special Reference to Bosnia”, *Journal of Islamic Studies*, Vol. 5, No. 2, 1994, pp. 163-186.
- Malcolm, Noel, *Bosna’nın Kısa Tarihi*, Çev. Aşkın Karadağlı, İstanbul: Om Yayınevi, 1999.
- Matkovski, Aleksandar, “Prilog pitanju devşirme”, *Prilozi za Orijentalnu Filologiju*, Vol. 14-15, 1964-1965 (Sarajevo 1969), pp. 273-309.
- Ménage, V. L., “Devşirme”, *EF*, Vol. II, Leiden: E. J. Brill, 1991, pp. 210-213.
- Meriç, Rıfık Melûl, “Birkaç Mühim Arşiv Vesikası”, İstanbul Enstitüsü Dergisi, S. III, 1957, ss. 33-42.
- Moačanin, Nenad, “Mass Islamization of Peasants in Bosnia: Demystifications”, *Mélanges Prof. Machiel Kiel*, Ed. Abdeljelil Temimi, Zaghuan: Fondation Temimi pour la Recherche Scientifique et l’Information, 1999, pp. 353-358.

- Moačanin, Nenad, “Osmanlı Bosnası”, Çev. Osman Sinkaya, *Türkler*, C. 10, Ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss. 399-405.
- Moačanin, Nenad, “Defterology and Mythology: Ottoman Bosnia up to the Tanzîmât”, *International Journal of Turkish Studies*, Vol. 10, Nos. 1-2, Fall 2004, pp. 189-197.
- Oruç, Hatice, “15. Yüzyılda Bosna Sancağı ve İdari Dağılımı”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 18, 2005, ss. 249-271.
- Oruç, Hatice, “Christian Sipahis in the Bosnian Sandjak (15th Century)”, *Archivum Ottomanicum*, No. 26, 2009, pp. 5-16.
- Özcan, Abdülkadir, “Bostancı”, *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, ss. 308- 309.
- Özcan, Abdülkadir, “Devşirme”, *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, ss. 254-257.
- Özdemir, Serdar, *Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2008.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Radushev, Evgeni, “‘Peasant’ Janissaries?”, *Journal of Social History*, Vol. 42, Issue 2, 2008, pp. 447-467.
- Schevill, Ferdinand, *The History of the Balkan Peninsula: From the Earliest Times to the Present Day*, New York: Harcourt, Brace and Company, 1922.
- Selçuk, Hava, “Tapu Tahrir ve Maliyeden Müdevver Defterlere Göre Rumeli’de İhtida Hareketleri (1432-1482)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 12, 2002, ss. 89-104.
- Solnon, Jean-François, *Sarık ve İstanbulun. Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa: XIV.-XX. Yüzyıllarda Çatışma ve Karşılıklı Hayranlık*, Çev. Ali Bertkay, İstanbul: Doğan Kitap, 2013.
- Stavrianos, L. S., *The Balkans since 1453*, New York: Rinehart & Company, Inc., 1958.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Devşirme”, *İA*, C. 3, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1963, ss. 563-565.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları, I, Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, 2. Bsk., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, II. Cilt, 5. Bsk., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- Ünal, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2011.
- Yardımcı, Mehmet Emin, *15. ve 16. Yüzyılda Bir Osmanlı Livası: Bosna*, İstanbul: Kitapyayinevi, 2006.
- Yıldız, Murat, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Bostancı Ocağı*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2008.
- Yıldız, Murat, “15.-19. Yüzyıllarda Edirne’de Asayışı Sağlayan Bir Kurum: Edirne Bostancı Ocağı”, *History Studies*, Vol. 3, No. 3, 2011, ss. 383-394.
- Yıldız, Murat, *Bahçivanlıktan Saray Muhafızlığına: Bostancı Ocağı*, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2011.
- Yılmaz, Gülay, “Becoming a Devshirme: The Training of Conscripted Children in the Ottoman Empire”, *Children in Slavery Through the Ages*, Eds. Gwyn Campbell, Suzanne Miers and Joseph C. Miller, Ohio: Ohio University Press, 2009, pp. 119-134.
- Yılmaz, Gülay, *The Economic and Social Roles of Janissaries in a 17th Century Ottoman City: The Case of Istanbul*, McGill University, Institute of Islamic Studies, Ph.D. Dissertation, Montreal 2011.
- Yılmaz, Gülay, “Son Kalan Eşkal Defterlerine Göre Devşirmeliğin Bilinmeyenleri”, *Atlas Tarih*, Nisan 2014, ss. 36-43.
- Yılmaz, Gülay, “The Devshirme System and the Levied Children of Bursa in 1603-4”, *Belleten*, C. LXXIX, S. 286, Aralık 2015, ss. 901-931.
- Zheliazkova, Antonina, “The Penetration and Adaptation of Islam in Bosnia from the Fifteenth to the Nineteenth Century”, *Journal of Islamic Studies*, Vol. 5, No. 2, 1994, pp. 187-208.

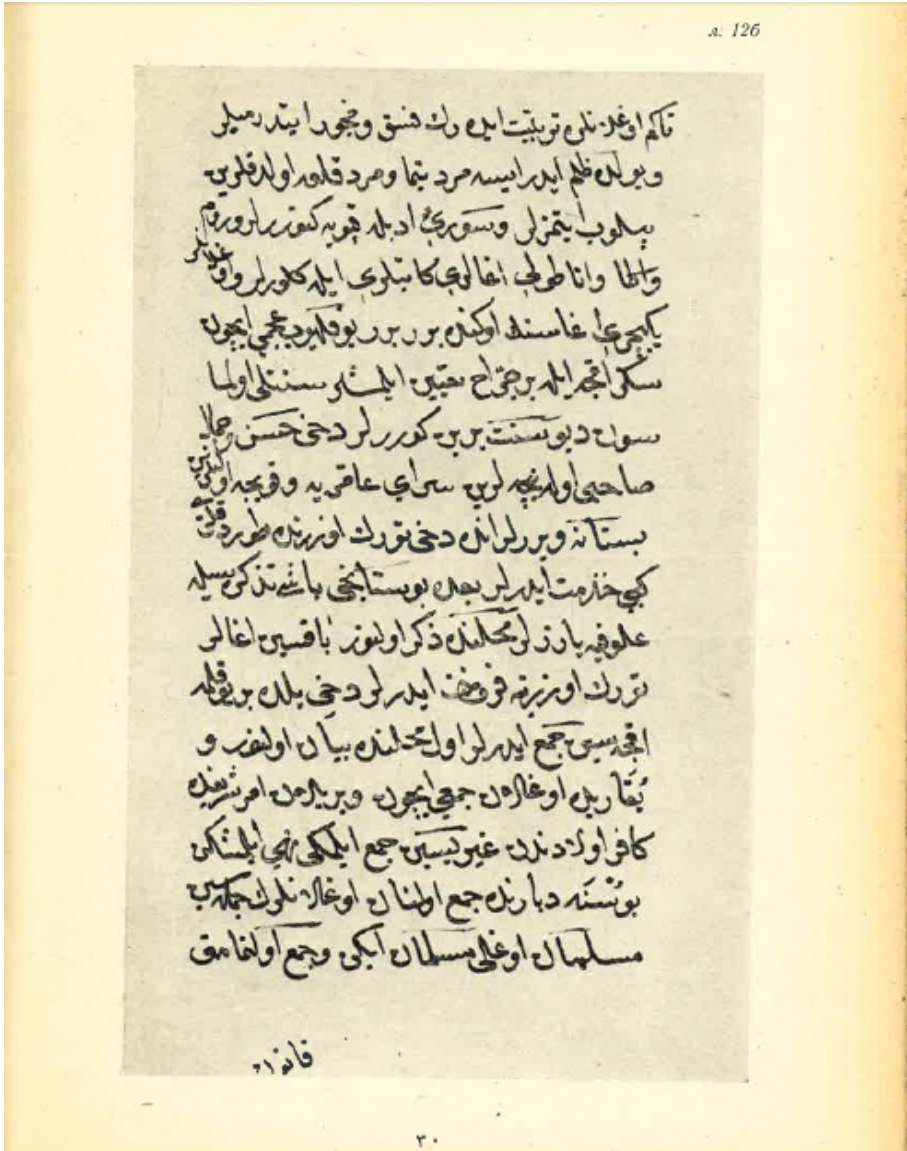
EKLER

Ek 1. Kavânîni Zümre-i Bektaşiyân, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Kitaplığı, No. 1320, v. 8b, 9a.

اولوب عاقل و دانا اولمشلوردن اول جهتدن بونلر سرامی عامره بیه
 و بوستانه و پروب تورک اوزرینه و برمز لر و طرا بوزنل کافر اولدیه
 ایکن جمع اولتماز قدیم الایامدن بوورقع اولتمشدن جمع اولتماسی قانون
 دکلدن و جمع اولنماغه باعث اولدکم بو طائفه تک شیریری حدن
 بیرون اولدوغندن ماعدا بو طائفه تک زعیم و سیا هیدن واقع
 اولان سقرلرده اصلا بیرندن اولک و دلا و داک ظهورده کلیمشدن
 انجق تلبیس لک و شیر بولک ظهورده کلیمشدن اول جهتدن فاتح
 قسطنطنیه سلطان محمد خان حضر تلری زمانده فاتح الحومین
 الشریقین سلطان سلیم خان زمانده دکن بو طائفه دن
 اوغلان جمع اولتمشدن اول زمانم سلطان سلیم خان حضرتلری
 دخی شهزاده ایکن طره بوذن دیارنه چقد و قلزنده اول دیار
 خلقی خاکجای شریقلرینه یوزلر سوروب اولقد رحمت ایلک
 کمر تحت عزته جلوس ایلک کلزنده بونلردن دخی اوغلان الله لر
 دیوا و لقدر تضرع و نیاز ایلدیلمر کمر بو الیماس لری پادشاه عالم
 پناه حضرتلری تک قلب شریقلرندک جای کپرا اولدی و تحت عزته
 ایلیوب سعادتله قزلباش بد معاش اوزرینه متوجه اولوب
 شاه اسمعیل مزبورک عسکری شماری تار و مار ایدر ایدر ایدن مصر
 اوزرینه متوجه اولوب حومین الشریقین دخی نصر فته کتودمکه
 عزمه ایلک کلزنده اول سفرده قشلا مق مقرر اولیجق عسکراسلا
 بو سفرده قحط و غلادن طاقتلری طاق اولوب خصوصاً یکبیری
 یولداش لری بو الملردن غیری پیاده لکدن جکولری خون اولمغین
 سائر عسکری سوبیلکه جراء تلری اولمغله بونلری تحریک ایدوب
 و قشلا مق ایچون پادشاه عالمک اوطاق کردون نطق نه کوندیه

Ek 2. *Mebde-i Kanun-i Yeniçeri Ocagi Tarihi: İstoriya proishojdeniya zakonov Yanıçarskogo korpusa*, İzdanie teksta, perevod s Turetskogo, vvedenie, kommentariy i ukazateli İ. Ye. Petrosyan; otv. redaktor A. N. Kononov, İzdatelstvo Nauka, Moskva 1987, faksimile 12b-13b, orijinal v. 11b-12b.

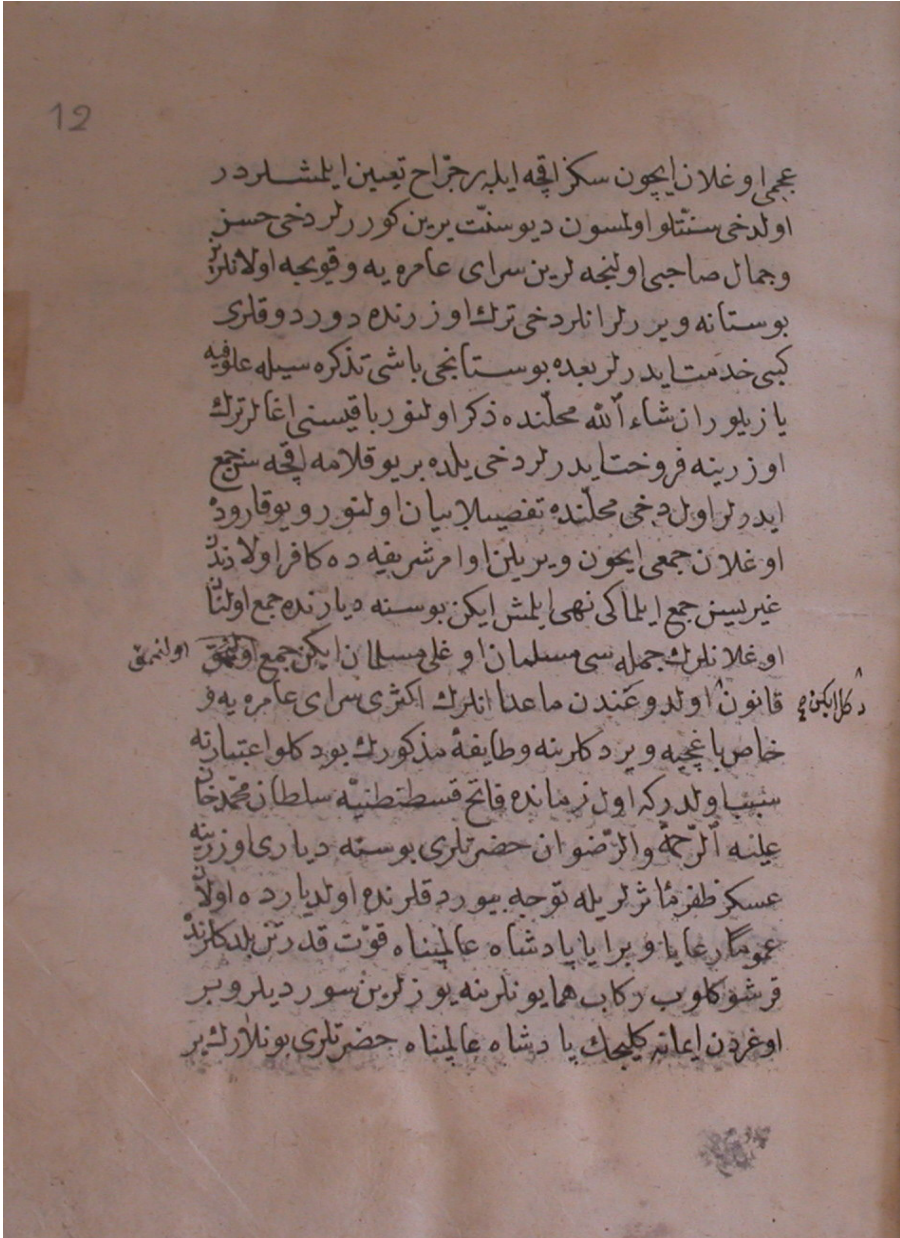

A. 13a

قانۇن دكل ايكي اندل ماعدا الملوك الكفرى سري
 عاقبه وخصاى بايغيره وپروكلوبه وطاقعه مرزبوك بودكلون
 اعتباره سببا اولدركم اولمانده فاتح دستخطيه سلطان
 محمدخان حضرتى بويسته دهاژ او زبده عسكر خضراى
 لوى ايله نوجه بيورد قلون اول ديارده عموماً اعلاوبر
 پادشاه عالم پناه حضرتى بون قوت قدرت باركلون قوشو
 كلوب ركلب هايون بوز لوى سورد لوى وپروغور
 امانه كلچك پادشاه عالم پناه حضرتى امانه كلركون
 كورچك بلديكم بونلركم طاقعه دكلد شرف اساهه شرف
 اولد قوزى نه پناه بندن نه مراد ايدر سيز وطلب ايلك ديدركن
 ديار لوزن اوغلان جمع اولماسون مراد ايندكلون بو
 التماسلوي قبول ايدون بونلردن اوغلان جمع اولماسينه
 قانون ايلد لوى بونلوي كرك سستلى اولسون وكركا اولسون
 جمع ايدون بونلوك بوقاهه نسه قانون دكلد مكر بوطانقون
 اولايوب ايچنه داخل اولماسون ديوي خطيطا بوقلبار
 في الواقع بوطانقونك سورسه گلدر كرم حكيم بوقاهه
 ان زم درناكم ايچنه اترك مانقه سندن اقچه قوزى ايله كنه

اوشيه و بوسنه دياره وارن چي و احي و جملہ دو شرميه
 وار انلردن مستقيم كوكردن زيرا بو طائفه مسلمان اولمائه
 ارالرين خار جلدن ادم داخل اولق اساندر و بو طائفه دن
 بوانه دكبن جمع اولمائه كوكردن و اكر بوستانه كوكردن
 بروه الكرمي ابو اويوب علكه نصرتي داخل اولوب عاقل
 دانا اولمشدر اولجه ندرن بونلوي سري عاصم يزنه
 و يرفق نوزك اوزيره و بوزلر و طره بوزلچي كافور اوردن
 اكي جمع اولمائه قديم اكه نامدن برو دفع اولمشدر جمع
 اولمائه قانول دكلد جمع اولمائه باغت اولدركم طائفه
 نك شرتري حلدن بوز اولد و غندك ماعدا بو طائفه نك
 زعيم و سپاهيدن واقع اولوب سفر لوده اصله بوزلر
 ارك و دلا و ذلك ظهوره ككند ما بحق تلبسك و سررك
 ظهوره ككند اولجه ندرن فاتح قسطنطيه سلطان محمد خان
 حضرتي زمانده فاتح الحرمين الشريفين سلطان سليم
 خان زمانته دكبن بو طائفه دن اولمائه جمع اولمائه اول
 زمانكم سلطان سليم خان حضرتي دنجي شهزاده
 اكي طره بوزان دياريه چقد قلبن اول ديار خالق كتابه
 بوزلر

Ek 3. *Kavânî-i Zümre-i Bektaşiyân*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Revan Kitaplığı, No. 1319, v. 12a, 12b.

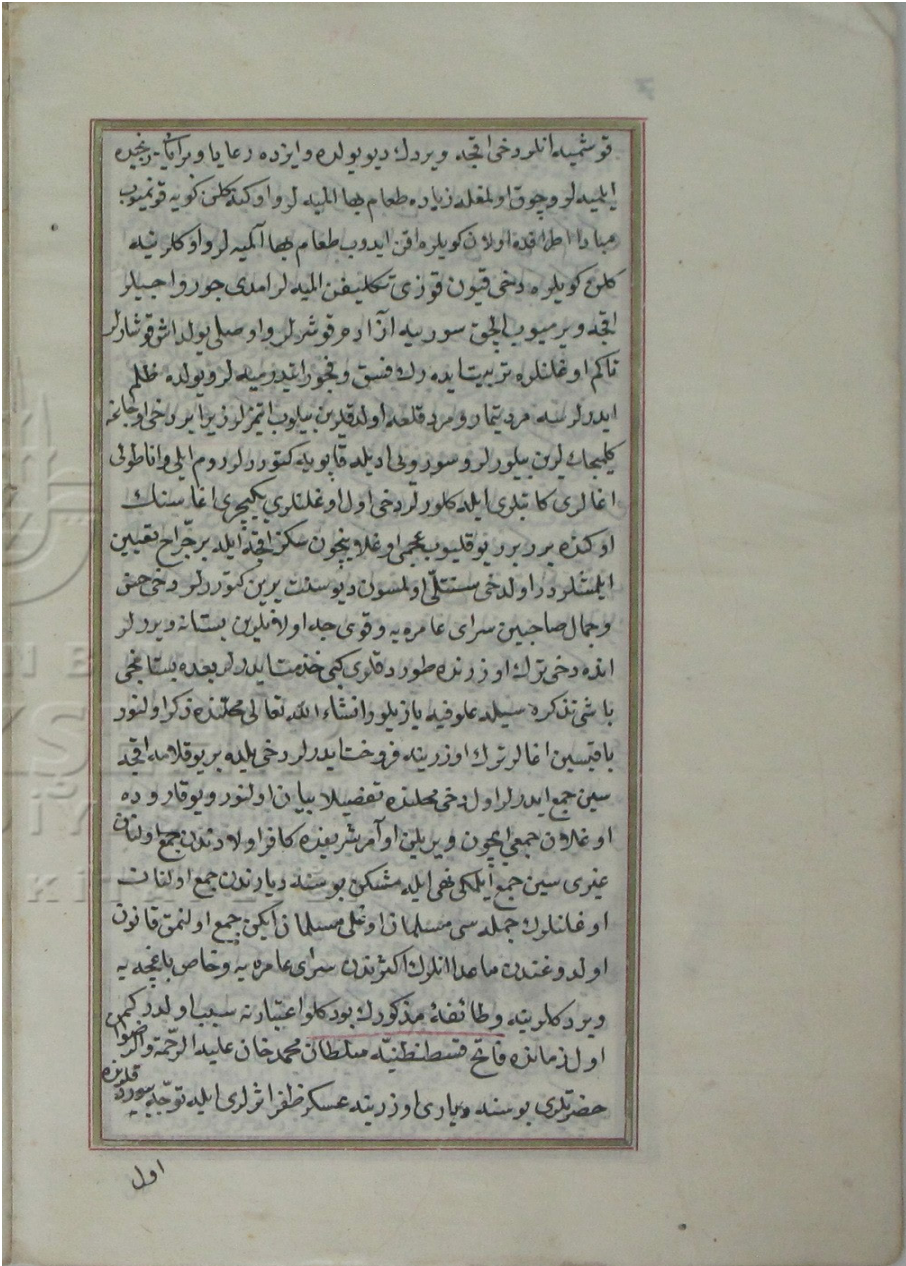
اوغردن ایمانه کلد و کایین کور بحک بیلدی کیم بونلار کوطایفه دکلد
 شرف اسلام ایله مشرف اولدقلرینه بناغیم یا دشا ه حضر تری
 بندن نه مراد ایدرسن طلب ایلك دیدکده دیار لرندن اوغزن
 جمع اولماسن مراد ایلدکلر نده انلر دخی التماسلرین قبول ایدوه
 بونلردن اوغزن جمع اولمغنی قانون ایلدیلر و بونلاری
 کرک سینتلی اولسون کرک اولسون جمع ایدر لر بونلارک
 یوقلاغنی قانون دکلد مکر کیم بوطایفه دن اولیو ایچینه
 ایچرین داخل اولماسون دیوا احتیاطیو قلابه لر فالتو ق
 بوطایفه تک شوریسی کلد کیم محکم یوقلامق لازمدر
 تا کیم ایچینه اترک طایفه سندن ایچه قوه تی ایله
 کیستنه داخل اولیه و بوسینه دیار نه ولون چور
 و حمله ی و شریفه وارکن لر دن مستقیم کر کدر زیر بوطا
 میسلمان اولقله ارا لرینه خارجدن ادمر داخل اولوق
 استاندرو بوطایفه دن بوانه و کین جمع اولوتانک اگر
 سولنده ورا کر بوسیتانده ورا کتری ایوا اولوب منصب
 عالیله داخل اولوب عاقل و دانانا اولمشدر اول چمتدر
 بونلری شرای عامه یه و بوسیتانه ویر و پ ترک اوزرینه
 ویرن لر و طره بوزنلی کافر اولدی ایکن جمع اولمغنی
 قدیم الایتامدن برور قع اولمشدر جمع اولمغنی قانون

Ek 4. *Yeniçeri Kanunnâmesi*, Univerzitná knižnica v Bratislave, Bašagićova zbirka islamských rukopisov (Üniversite Kütüphânesi, Bratislava, Bašagić İslam Elyazmaları Koleksiyonu), No. TE 47, Poradové číslo: 439, v. 8a, 8b.

آدم لختيار اوده باشيلمدن چقمش بولداشنى باخود بشنجى و برنجينات
 لختيار بولداش لزند و اريسه انلري سورجى باشنى تعيين ايلوب اول
 اوغلانلري نلره قوشمق كركد و بچجى اغالري و شرميه سستيم ويند
 كمنسه لرى رسال ايلك لاندركه اوغلانلره ترسيه ايدوب فسق و
 فجور دن صاقت و بولده ايزده اوغلان سورجى اولون چانك
 و چاخظهور ايدرسه مرد تما رايدوب بالنه بران ويررلر و اوغلان
 سورجى قيويه كوزدكه روم ايلي و اناطولى اغالري كابلري
 ايله كلورلرخى اول اوغلانلري بچجى اغاسى اوكنده بولوب عجب
 اوغلان ايجون بر جرح تعيين ايلش لرد و اولدخى سن سلومد ذكر
 بولوب غايتله حسن و جمال صاحب لرين سرى عامر به ويررلر و
 قويجه اولانجه لرين بوستانه ويررلر انلرخى تورك اوزرنده دور
 كيجه خدمت ايدر لربور بوشا بچى باشنى تذكره سيله علوفيه يازيلور
 اذنا الله تعالى محنته ذكر اولنور با قيسى اغالره ترك اوزرنه فرود
 ايدرلر دى سنده ده بر كره بوقلامه اچمه سن جمع ايدرلر اولدخى محنته
 بيان اولنور و بوناروده اوغلان جمعى ايجون و بربلان امر شريفه كافر
 اولاد ندين غير سن جمع ايلكى نهى ايلش ايكن بوسنه ديارنده جمع
 اوغلانلر جمله بي مسلمان اوغلى مسلمان ايكن جمع اولمق فانور

اولدوغندن ما عدا انلرك اكثر في سراي عامر به و خاص بالنجيه و برد كينيه
وطائفه مذكوره بود كلوا عشائر نه سبب اولدر كه اول زمانده فاع قطنجه
سلطان محمد خان عليه الرحمة والرؤوف حضرت ناري بوسنه ديار دوزينه
عسكر ظفر ما تزي ايله توجه يورد قلنده اول ديار دن اولان عوما
رعانا و براي پادشاه عالمپناه حضرت ناري ناس قوت و قدر ناري بلكه كلنده
قرشو كلوب ركاب همايونلرينه بوزلرين سوروب و بر او غور دن ايمانده
كلجه پادشاه عالمپناه حضرت ناري بونلرك بر او غور دن ايمانده كلنده
كوريجات بلديكم بونلر فضا طائفه دكلدر شرف اسلام ايله مشرق اولدقيلرينه
بناء پادشاه عالمپناه حضرت ناري بدن نه مراد ايدن سر طلب ايلت ديوي
بيورد قلنده ولايت اولر زمره ديار فر دن او غلار جمع اولسون ^{بوسنه}
ايلد كلونده التماس لرين قبول بيوروب بونلردن او غلار جمع اولسون
قانون بيورديلر و بونلري كرت مستكى اولسون كرت اولسون جمع ايلد
و بونلرك بوقلمنسى قانون دكلدر و بو طائفه دن بو آنر دك جمع اولنانك
اكر سر ايده و اكر بو ستانده در اكثر في مناصب عاليه ايله چقوب و مرشد
عاليه داخل اولوب عاقل و دانا اولمشلرد را اول جهندن بونلري سراي
عامر به بو ستانده و يروب ترك اوزيرنه و بر مرلر و طره بوزن اولدك
لازد يكمله معروفدر جمع اولمنسى قديم آياملدن ممنوعدر و دفع اولمشد

Ek 5. Yeniçeri Ocağı Kanun ve Kâideleri, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, No. BEL_Yz_O.97, v. 7b, 8a.

8

اولدیارده اولان عمومایا و برایا پادشا عالینا هک قوت قوت
 بلکلرین قوشو کلوب رکابها یونلریند یوزلرینی سوردیلر و براوغردن
 ایمانه کلچیک پادشا عالینا حضرتلری بونلرک براوغردن ایمانه کلچیک
 کورچیک بلدیگیم بونلرک طائفه دکلدلر شرق اسلام ایلد مشرف
 اولدوغنه تاو پادشا عالینا حضرتلری بدن نه مراد ایدرسن
 طلبا یلن دیدکده دیار لرندن اوغلان جمع اولناسن مراد ایلکلرینده
 انردخی بو انناسلری قبول ایدوب بونلردن اوغلان جمع اولناسن
 قانون ایلدی بونلرک کولک ستلی اولسون کرک اولسون جمع ایدلر
 بونلرک یوقلا مسین قانون ایتدی لک بو طائفه ن اولیوب ایچینه
 داخل اولسون دیو احتیاطا یوقله لر فی الواقع بو طائفه ن سوردیسی
 کلکده حکم یوقلنن لایم دذ تا کم ایچنه ازانک طائفه سندن لجه قوتی
 ایله کسمه داخل اولمیه و بوسته دیارنه وارن چور و ایچمه ده و شریعه
 وارنلردن مستقیم کرکدر ذیرا بو طائفه مسلمان اولغله ازانکده خاچینه
 ادم داخل اولن اساندرو بو طائفه دن بوانه دکیلن جمع اولنانا کلسرله
 و اکر بوستانده اکثری اولوب منصب عالیله لره داخل اولوب عاقل دانا
 اولمشلردر اولدیجه لک بونلری سرای عامه یه و بوستانه و بروب ترک
 اوزرینه و برغرلو و طرزونلی کافولاری ایکن جمع اولناسی قدام لایما مدن
 برورق اولمشلر جمع اولناسی قانون دکلدلر جمع اولنر جمع اولمغه یا عشت
 اولدکم بو طائفه ن شیر لک جددن بیرون اولدوغندن ماعدا بو طائفه ن
 زیم و سپاهیسندن واق اولد سفر خلفا ازلرده بریسنن ارک و دلا و
 ظهوره کلمشلر ایکن تلبیسک و شرتلک ظهوره کلمشلر اولمشلر قاتح
 قسطنطنیه سلطان محمد خان علی لرحمه و الرضوان حضرتلری زماندن
 قاتح المرین الشریفین سلطان سلیم خان زمانده دکیلن بو طائفه دن اوغلان

Ek 6. Kavân-i Yeniçeriyân, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, No. 2068, v. 8a, 8b.

قلعه اولدقلین بیلوب ایتمس لر زیر بر دخی او جاغه کلچیک لرین
 بلور لر و سوری آدیله قیوم کتور لر دوم ایلی و اناطولی اغالی
 کاتبیلله کلور لر اول اوغلانلری یکیمی اغاسنک اوکنده و
 بر دیوقالایوب عجبی اوغلانچون سکن انچه ایله بر جراتح قیوم
 ایلمشدر اولدخی سنتلی اولسون دیو سنتت برین کور لر دخی
 حسن و جمال صاحبین سرای غاسریم وقوی جه اولانلرن بستانا
 ویر لر انده دخی ترک اوزر نده طور دقلوی کیی خدمت ایدر لر بجه
 بستانجی باشی نذکر نسیله علوفیه یاز بلور ان سناء الله تعه محلتده
 ذکی اولنور باقیسین اغالی ترک اوزره فر وخت ایدر لر دخی بیلده
 بر دیوقلامه انچه سن جمع ایدر لر اولدخی محلتده تفصیلا لایا اولنور
 و بو قاروده اوغلان جمعی ایچون ویر یالان اوآمر شریفده کافر
 اولاندن غیب یسن جمع ایلمکی نهی ایلمشکن بینه دیار ندن جمع
 اولنان اوغلانلرک جمله سی مسلمان اوغلی مسلمان ایکن جمع
 اولنق قانون اولدی بینه ماعد انلرک اکثر ندن سرای غاسر
 و خاص باغچی ویر دکورینه و طائفه مذکورک بو دکلو اعتبار نم
 سبب اولد کرا و بزیمان فاتح قسطنطنیه سلطان محمد خان علیه
 الرحمة و آلرضوان حضرت تلی بو سننه دیاری اوزرنیه عسکر
 نظراش لر ایله نوجه بیور دقلونک اولد یارده اولان عمی مگا
 دعایا و بر یایا پاد شاه عالم پناهک قوت و قدر تن بلد کلرنده قوش
 کلوب رکاب همایونلرینه یوز لرین سور دیلی ویر اوغردن ایمان
 کلچیک پاد شاه عالمینه حضرت تلی بو نلرک بر اوغردن ایمان

87 كلد كليرين كو بيچاك بلد بىكر بوتلى كوطا ئغفه دكلد شرف اسلام
 ابله مشرف اولديغنه بناء پادشاه عالمپناه حاضر نلرى بندن نم
 سرا د ايدرس سز طلب ابلدك ديدكده ديار لوندن اوغلان جمع اولماق
 مراد ايدل كلرنده آنلردنچ بوالتماسلرى قبول ايدوب بونلردن اوغلا
 جمع اولتماسن قانون ابلد بلس بونلرى كرك ششلى اولسون كرك
 اولسون جمع ايدرس بونلرك بو قلمه نكسبن قانون ايتمديلس
 مكر بو طائفه دن ايلوب ايجه ده داخل اولسون ديو احتيا طكا
 بو قلمه لور في الواقع بو طائفه نك سور ليسى كلدكده مكر بو قلمه نك
 لار مودر تا كرا ايجه اترك طاسدن اتفه توغلى ايله كيمسه داخل
 اولميه وبديشه ديار ينه واران چور و ايج جمله دوشر ميه
 وارانلردن مستقيم كرك در ذيرا بو طائفه مسلمان اولمغه
 ارا لرينه خار جدن آدم داخل اولق آساندوب بو طائفه دن
 بو اتم دكين جمع اولنان اكور سرا يده و اكور بوستانده اكور
 ابو اولوب منصب عالمله لره داخل اولوب عاقل و داناي
 علمتلردن اول و جهردن بونلرى سر آي سر يه بو بوستانه
 و يروب ترك اوزرينه و سوز لور و طير بون و نيلي كافر اولادى
 ايكن جمع اولمىس قديم الاتامدن بوو دفع اولمىشدر جمع ايلمى
 قانون دكلد جمع اولما جمع اولمغه باعث اولاد كور بو طائفه
 نك شير بلكى حداف برون اولديغدن ماعدا بو طائفه نك
 زعيم و نسا يى سندن واقع اولان سفر طفر اتر لره بو بوسدن
 ارك و دلا و لراك ظهرون كلمىشدر انجو تلييسلك و تشر نك
 ظهرون

Ek 7. *Kavân-i Yeniçeriyân*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi Koleksiyonu, No. 1973, v. 10b, 11a.

كليچك لرین بلورلر و سورویي اديله قابویه کتورلر روم الی
 وانا طولی اغلری کاتیلری ایله کلورلر دخی اول اوغلانلری
 یکچی اغاشلک اوکین بربر بر یوقلا یوب عجبی اوغلانچون
 سکو انجه ایله بر جراح تعین ایشلار در اولدخی سستلی اولسون
 دیوسنت برین کورلر دخی حسن و جمال صاحبین سراجی
 عامریه و قوی جه اولانلرین بستانه و برلر آند دخی ترک
 اوزن طورد قلری کبی خدمت ایدر لر بعده بستانچی باشی
 تذکره سی ایله علوفیه یاز یلور انشا الله تعالی محمندن ذکر
 اولنور باقیسین اغالر ترک اوزرینه فروخت ایدر لر دخی
 یلک بر یوقلامنه انجه سن جمع ایدر لر اول دخی محمندن تفصیلاً
 بیان اولنور و یوقلورده اوغلان جمعی ایچون ویریلن اوام
 تیریفک کافر اولدند غیر سن جمع ایلمکی نهی ایله مشکن
 بو سنه دیارندن جمع اولنان اوغلانلرک جمله سی مسلمان
 اوغلی مسلمان ایکن جمع اولنق قانون اولدو عندن ماعدا
 انلرک اکثر دن سراجی عامریه و خاص با انجیه و پرد کلرینه
 و طائفه مذکورک بود کلوا اعتبار نه سید اولدو کم اول
 زمانده فاتح قسطنطنیه سلطان محمد خان علیه الرحمة
 والرضوان حضر تلمری بو سنه دیاری اوزرینه عسکر ظرف
 اثر لری ایله توتجه بیورد قلرندن اول دیارده اولان عمومغا

رعایا

